

Tilburg University

Ondermijning door criminele 'weldoeners'

Bruinsma, M.Y.; Ceulen, Rik; Spapens, Antonius

Publication date:
2018

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Bruinsma, M. Y., Ceulen, R., & Spapens, A. (2018). *Ondermijning door criminele 'weldoeners': Inventariserend onderzoek*. SDU, Den Haag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ondermijning door criminele 'weldoeners'

Ondermijning door criminele ‘weldoeners’

Inventariserend onderzoek

Monique Bruinsma
Rik Ceulen
Toine Spapens
m.m.v. Charlotte Deij

Tilburg University/Bureau Bruinsma

Bureau Bruinsma
onderzoek beleidsadvies veiligheid criminaliteit

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
VI Images (no. 1373584)/Rights Managed

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789012402583
NUR: 600, 820

Realisatie:
Sdu, Den Haag
© 2018 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Tilburg University, Tilburg; Bureau Bruinsma,
Tilburg

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Voorwoord

Criminelen ondermijnen niet alleen de rechtsorde door het plegen van strafbare feiten. Ze doen dat tevens door het bevorderen van maatschappelijk nuttige activiteiten, zoals sponsoring van sport en evenementen, het oprichten van goedendoelensstichtingen, het helpen van zorgbehoevenden en het optreden als woordvoerders van en probleemoplossers in de wijken waar zij wonen of vandaan komen. Crimineel weldoenerschap is in Nederland geen onbekend fenomeen – voorbeelden kunnen in de media gemakkelijk worden gevonden –, maar het was nog nooit systematisch onderzocht. Dit rapport is een eerste stap om in die lacune te voorzien. Het betreft een verkenning van het fenomeen ‘criminele weldoeners’, hun activiteiten, achtergronden en niet in de laatste plaats van de maatregelen die ertegen kunnen worden genomen.

Wij willen graag de projectbegeleiders van het programma Politie en Wetenschap, Adriaan Rottenberg en Cees Loef, en de leescommissie, die bestond uit vertegenwoordigers van uiteenlopende instanties die een rol spelen bij de aanpak van criminele weldoeners, bedanken voor hun zeer bruikbare commentaren. Daarnaast spreken we onze dank uit aan de medewerkers van de gemeenten en RIEC's die bereid waren om hun casuïstiek van criminele weldoeners met ons te bespreken.

Monique Bruinsma, Rik Ceulen en Toine Spapens

Tilburg, maart 2018

Inhoud

1	Inleiding	9
1.1	Achtergrondschets	9
1.2	Doelstelling, uitvoering en analysekader	11
1.2.1	Doelstelling en onderzoeksvragen	11
1.2.2	Uitvoering van het onderzoek	12
1.2.3	Analysekader	14
1.3	Leeswijzer	15
2	Gemeenten en criminele weldoeners	17
2.1	Inleiding	17
2.2	Inventarisatie bij gemeenten en RIEC's	17
2.3	Weldoenerschap naar gemeentegrootte en provincies	19
2.4	Vijf 'typen' weldoenerschap	22
3	Weldoeners en sportverenigingen	26
3.1	Inleiding	26
3.2	De aard van het weldoenerschap	26
3.3	De achtergrond van de weldoeners	29
3.4	Interventies	33
4	Weldoeners en goededoelenstichtingen	37
4.1	Inleiding	37
4.2	De aard van het weldoenerschap	37
4.3	De achtergrond van de weldoeners	39
4.4	Interventies	42

5	Weldoeners en evenementen	47
5.1	Inleiding	47
5.2	De aard van het weldoenerschap	47
5.3	De achtergrond van de weldoeners	48
5.4	Interventies	48
6	Weldoeners en de zorg	53
6.1	Inleiding	53
6.2	De aard van het weldoenerschap	53
6.3	De achtergrond van de weldoeners	57
6.4	Interventies	59
7	'Wijkkoningen' als weldoeners	61
7.1	Inleiding	61
7.2	De aard van het weldoenerschap	61
7.3	De achtergrond van de weldoeners	64
7.4	Interventies	65
8	Conclusies en slotbeschouwing	67
8.1	Inleiding	67
8.2	Hoofdvormen van crimineel weldoenerschap	67
8.3	Het ondermijnende karakter van weldoenerschap	70
8.4	Signaleren en interveniëren	71
8.5	Knelpunten en wensen voor de toekomst	74
	Literatuur	79

Inleiding

1.1 Achtergrondschets

De laatste jaren is het in Nederland gebruikelijk om ernstige criminaliteit, niet alleen georganiseerde misdaad, maar ook organisatiecriminaliteit, te beschouwen vanuit het perspectief van ondermijning. Hoewel deze term niet exact is gedefinieerd en in principe elke illegale activiteit in meer of mindere mate ondermijnend is, kan de negatieve invloed die criminelen uitoefenen op de integriteit van de samenleving en haar instituties, als een belangrijk onderscheidend kenmerk worden beschouwd. Die invloed hoeft niet alleen criminele activiteiten, zoals witwassen, direct te faciliteren, maar kan ook bedoeld zijn om bij te dragen aan het verwerven van een respectabele maatschappelijke status. Een onderbelicht fenomeen in dit verband is het spelen van de rol van ‘weldoener.’

Zo'n optreden is om te beginnen ondermijnend voor de samenleving omdat het de indruk wekt dat misdaad niet alleen loont, maar dat we eigenlijk met een soort ‘knuffelcrimineel’ te maken hebben. Ook kan de (lokale) overheid ongewild bijdragen aan het opbouwen van respectabiliteit, bijvoorbeeld wanneer de burgemeester een lintje komt doorknippen en daarbij zonder het te weten de ‘goede werken’ van de wetsovertreder van positief commentaar voorziet. Een onbedoeld neveneffect daarvan kan zijn dat het onderling wantrouwen tussen handhavingsinstanties wordt gevoed. Wanneer een wethouder wat al te amicaal lijkt om te gaan met een persoon van wie de politie vermoedt dat deze betrokken is bij zaakjes met een luchtje, bevordert dat meestal niet de bereidheid tot het delen van informatie en daarmee een succesvolle integrale aanpak. Tot slot kunnen goede doelen ook direct worden misbruikt voor illegale activiteiten.

Voorbeelden van crimineel weldoenerschap kennen we uit het buitenland. Zo organiseerden de gebroeders Kray, beruchte onderwereldfiguren in de jaren zestig in Londen, regelmatig benefietavondjes voor een ‘goed doel’ wanneer ze even wat krap bij kas zaten (Teale, 2012). In de Zweedse stad Gotenburg hadden de plaatselijke Hells Angels zich een aantal jaren geleden op de opvang van drugsverslaafden gestort (*Göteborgs-Posten*, 2009). Een kenmerk van ‘klassieke’ georganiseerde misdaad, ofwel misdaad van het ‘maffia-type’, is dat ze het

vacuüm opvult dat een disfunctionerende overheid laat vallen. De drugsbendes die feitelijk de dienst uitmaken in bepaalde *favela's* in Rio de Janeiro zorgen bijvoorbeeld ook, tot op zekere hoogte, voor de 'sociale zekerheid' en bijstand aan bewoners die dat nodig hebben, vanzelfsprekend in ruil voor zwijgzaamheid en loyaliteit aan de criminelen (*Nederlands Dagblad*, 2016). Een bekend voorbeeld is ook de Colombiaanse drugsbaron Pablo Escobar, wiens dood nog steeds door sommigen wordt betreurd vanwege zijn liefdadigheidswerk, zoals het stichten van scholen, het steunen van voetbalclubs en het zorgen voor huisvesting.

Hoewel zware criminelen in Nederland maar in beperkte mate de functie van een 'alternatieve overheid' vervullen, kost het weinig moeite om in de media voorbeelden van crimineel 'weldoenerschap' te vinden. Soms blijft het bij giften op de achtergrond, zoals door een eind jaren negentig veroordeelde en onlangs opnieuw aangehouden handelaar in synthetische drugs, die bij een renovatie van de kerk in Sint-Willebrord de nieuwe glas-in-loodramen betaalde (Bovenkerk, 2001). In andere gevallen gebruiken criminelen hun bedrijven om aan liefdadigheid te doen, zoals de Brabantse wietcrimineel Humphrey D., die in Esbeek een grote manege kocht en uitgebreid verbouwde, waarna zijn vrouw in de lokale pers liet weten dat gehandicapte kinderen gratis paard mochten komen rijden, terwijl het echtpaar ook sponsor was van het Ronald McDonaldhuis. Vlak voordat de manege feestelijk door de burgemeester zou worden geopend, ging de politie over tot aanhoudingen (*Brabants Dagblad*, 2008). Een derde voorbeeld betreft misdadigers die stichtingen met een ideële doelstelling oprichten, om te dienen als dekmantel voor criminele activiteiten. Zo stuitten wij tijdens een recent onderzoek op gesubsidieerde verenigingen ten behoeve van de Turkse gemeenschap, die eigenlijk illegale gokholen waren (Spapens & Bruinsma, 2015).

Het fenomeen 'criminele weldoener' komt in de criminologische literatuur niet systematisch aan bod en in Nederland is er niet eerder gericht onderzoek naar verricht. Gezien het gemak waarmee voorbeelden kunnen worden gevonden en het grote ondermijningsrisico dat ermee gepaard gaat, heeft het programma Politie en Wetenschap in september 2016 opdracht verstrekt aan Tilburg University en Bureau Bruinsma om een verkennend onderzoek te doen naar het fenomeen van criminele weldoeners in Nederland. Dit rapport vormt daarvan het resultaat.

1.2 Doelstelling, uitvoering en analysekader

1.2.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek was tweeledig. Het diende enerzijds inzicht te geven in de aard en reikwijdte van de problematiek van criminele weldoeners in Nederland en anderzijds in mogelijke maatregelen om ondermijning door criminele weldoeners tegen te gaan, alsmede in eventuele lacunes in de wet- en regelgeving in dat kader. De centrale onderzoeksvragen luiden als volgt:

- Welke hoofdvormen van crimineel weldoenerschap kunnen worden onderscheiden en hoe kunnen de weldoeners worden getypeerd?
- Hoe manifesteren criminele weldoeners zich op lokaal niveau? Op welke manieren is hun gedrag ondermijnd?
- Hoe worden criminele weldoeners in Nederland gesignaleerd, hoe wordt ertegen opgetreden, welke dilemma's en problemen doen zich daarbij voor en op welke punten zijn verbeteringen mogelijk?

Het begrip 'crimineel weldoenerschap' is ten behoeve van dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

Ideële of maatschappelijk nuttige activiteiten, die geheel of gedeeltelijk worden gefinancierd met zwart geld en/of (mede) worden gebruikt om illegale inkomsten, status of andere voordelen te verwerven.

Aangezien het hier gaat om een inventariserend onderzoek, is de definitie bewust ruim geformuleerd, om zo veel mogelijk potentiële vormen van weldoenerschap in kaart te brengen. De consequentie is dat over sommige vormen die door geïnterviewden als weldoenerschap worden gezien, zoals PGB-fraude (zie hierna), discussie kan worden gevoerd over de vraag of het niet louter gaat om crimineel gedrag. Wij hebben echter besloten om ze toch op te nemen indien er ook sprake is van een vorm van 'goede sier' maken. Het doel van weldoeners kan dus enerzijds zijn om een respectabele status en aanzien te verwerven in een (lokale) gemeenschap, waarmee eventueel ook illegale activiteiten worden gefaciliteerd omdat 'dankbare' medeburgers minder snel informatie verstrekken aan de autoriteiten.

Anderzijds kunnen maatschappelijk nuttige activiteiten worden benut om strafbare feiten te plegen, zoals een stichting waarmee wordt gefraudeerd. Die

strafbare feiten kunnen wel of niet direct (partieel) gerelateerd zijn aan de ideële doelen. Een fictief voorbeeld van het eerste is een persoon die in Nederland activiteiten organiseert om geld in te zamelen voor een weeshuis in een Oost-Europees land, daarvoor ook daadwerkelijk meubels en andere spullen aanschafft en het pand, waarvan hij overigens zelf de eigenaar is, laat opknappen, maar verder het overgrote deel van de opbrengst in eigen zak steekt. Een voorbeeld waarin de maatschappelijke en criminele activiteiten op grotere afstand van elkaar staan, zijn de hiervoor beschreven verenigingen die voornamelijk zijn opgezet voor illegale gokactiviteiten.

1.2.2 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in drie stappen. Om te beginnen zijn enkele experts benaderd om na te gaan welke partijen over bruikbare kennis beschikken en hoe het beste informatie zou kunnen worden verzameld. Deze gesprekken werden gehouden met analisten van de afdeling Veiligheid van een middelgrote gemeente, enkele rechercheurs en een recherchekundig expert van de Nationale Politie (voormalig wijkagent), en een geografisch verantwoordelijke politie-medewerker, alsmede met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), dat laatste met het oog op het benaderen van gemeenten. Deze voorverkenning wees uit dat gemeenten en de Regionale Informatie- en Expertisecentra (RIEC's) de beste ingangen boden. Gemeenten worden doorgaans het eerst met weldoeners geconfronteerd, en ondernemen ofwel zelf actie, of brengen de zaak in als casus bij het RIEC. Dat laatste gebeurt eveneens wanneer de politie op een nog onbekende weldoener stuit.

De tweede stap in het onderzoek bestond uit een brede inventarisatie bij gemeenten en RIEC's. Van de VNG werd een adressenbestand verkregen van alle Nederlandse gemeenten, met inbegrip van e-mailadressen. Aan de hand daarvan zijn gemeenten aangeschreven. In de brief, die per e-mail werd verstuurd, werd het doel van het onderzoek uitgelegd en gevraagd of men in de gemeente bekend is met het fenomeen. Daarop hoefde slechts met ja of nee te worden geantwoord. Met gemeenten die bevestigend antwoordden is een interview afgenomen om nadere details te verkrijgen over de casuïstiek. Vanwege de gevoeligheid van de kwesties (zie hierna), is daarover niet per mail of telefoon gecommuniceerd, maar louter persoonlijk. Van een groot aantal gemeenten werd geen reactie ontvangen en evenmin een verzoek om nadere toelichting, mocht de gestelde vraag eventueel onduidelijk zijn geweest. Om die reden is

ervoor gekozen om een willekeurige selectie van 50 van deze gemeenten telefonisch te benaderen om alsnog respons te verkrijgen. We belden er uiteindelijk 51; de meeste daarvan reageerden alsnog, en gaven als meest voorkomende reden voor niet-reageren aan dat het verzoek hun was ontgaan; slechts vijf gemeenten reageerden ook na verdere pogingen niet, ondanks meerdere belverzoeken en soms zelfs persoonlijke toezeggingen om te gaan antwoorden. De tien Nederlandse RIEC's zijn benaderd met dezelfde ja/nee-vraag als de gemeenten, maar werden – om landelijke dekking te verzekeren – allemaal direct en persoonlijk benaderd.

Bij gemeenten en RIEC's die aangaven dat zij te maken hebben met crimineel weldoenerschap, is door middel van interviews nadere informatie verzameld over de concrete casuïstiek. Per casus zijn (groeps)gesprekken gevoerd met een tot drie vertegenwoordigers van relevante (overheids)instanties. De nadruk lag op de zogenoemde RIEC-casussen – ofwel zaken die door de betrokken instanties al voor nadere analyse en het plegen van interventies in RIEC-verband zijn aangewezen –, aangezien daarover de meeste details voorhanden waren en bovendien duidelijker was tegen welke vragen en knelpunten men bij die interventies aanloopt. Een twintigtal zaken, verdeeld over de vijf vormen van crimineel weldoenerschap die we hebben onderscheiden (zie hoofdstuk 2) is diepgaand besproken. Daarnaast zijn ruim 30 casusvoorbeelden kort de revue gepasseerd. Over de grotere casussen bleek bovendien vaak veel informatie te vinden in de media en ook die bron is derhalve gebruikt bij het analyseren van de casuïstiek.

Uit de gesprekken met RIEC's en gemeenten werd duidelijk dat de materie zeer gevoelig ligt. De casuïstiek kon alleen in persoonlijke interviews worden besproken en er zijn geen documenten ter beschikking gesteld. De reden is dat het veelal gaat om lopende zaken waarbij de betrokkenen lang niet altijd personen met relevante veroordelingen zijn, maar individuen van wie het gedrag, of de kringen waarin ze zich bewegen, 'ongemakkelijke gevoelens' oproepen. Er diende dus uiterste zorg worden besteed aan anonimisering. De verzamelde empirische informatie is daarom niet beschreven op casusniveau, maar aan de hand van de typen weldoenerschap. Vanzelfsprekend konden daarbij vrijwel geen details die kleur geven aan de casuïstiek, worden gegeven.

Om de lezer toch een beeld te geven van de aard van de kwesties waar het in dit onderzoek om ging, is in kaders een achttal voorbeelden – waarvan er enkele ook in de interviews kort ter sprake zijn gekomen, maar die niet diepgaand zijn geanalyseerd – beschreven enkel op basis van berichtgeving in de media of andere openbare publicaties.

1.2.3 Analysekader

De casuïstiek is vanuit drie invalshoeken geanalyseerd: de aard van het weldoenerschap; de achtergrond van de weldoeners; en het optreden van de overheid en andere bij (potentiële) interventies betrokken actoren. In het volgende schema zijn de hoofdonderwerpen die aan de orde komen, samengevat.

Tabel 1.1: Achtergronden van weldoenerschap en mogelijke interventies

<i>Aard van het weldoenerschap</i>
Activiteiten
Omvang
Als privépersoon of met bedrijf
<i>Achtergrond van de weldoeners</i>
Antecedenten
Etnische achtergrond/Gender
Motieven
<i>Interventies</i>
Actoren die met weldoeners worden geconfronteerd
Signalering
Verstoring (bestuurlijk/fiscaal, <i>naming and shaming</i>)
Strafrechtelijk

Ten eerste gaat het bij de aard van het weldoenerschap om de aard van de activiteiten en hoe die zijn georganiseerd. Hier wordt ook aandacht besteed aan de omvang van het weldoenerschap en de ondermijnende effecten.

Ten tweede komt de achtergrond van de weldoeners aan de orde. Daarbij gaat het om antecedenten, in welke hoedanigheid zij optreden als weldoener (als individu, als lid van een club, als stroman, als ondernemer, enzovoorts) en welke rol zij spelen in de lokale gemeenschap (het dorp, de buurt of de stad). Een belangrijk thema is ook wat de motieven van de weldoener precies zijn.

In de derde plaats wordt nagegaan welke interventies werden uitgevoerd of mogelijk zijn. Uitenlopende maatschappelijke actoren worden met crimineel weldoenerschap geconfronteerd. Op hoofdlijnen kan worden gedacht aan de overheid (bijvoorbeeld als vergunningverlener, subsidieverstrekker of ongewild aanbieder van legitimiteit), organisaties met ideële doelstellingen, met inbegrip van religieuze organisaties, en organisaties met maatschappelijke functies, zoals sportverenigingen. De vraag is hoe deze actoren tegen crimineel weldoenerschap (kunnen) optreden. De eerste stap is dit te signaleren. Wat zijn bijvoorbeeld de mogelijkheden om informatie uit te wisselen tussen overheidsinstanties, zoals tussen de politie of het Openbaar Ministerie en de gemeente? Kunnen maat-

schappelijke organisaties worden getipt? Welke wettelijke mogelijkheden zijn er en tegen welke praktische problemen loopt men aan? Dezelfde vragen komen, *mutatis mutandis*, ook terug wanneer in een tweede stap wordt overwogen om maatregelen te nemen. Hoe gaat dat praktisch in zijn werk en tegen welke problemen loopt men aan? Moeten en kunnen eventuele maatregelen stil worden gehouden of moet er juist, al dan niet met behulp van de (lokale) media, aan *naming and shaming* worden gedaan? Zijn de wettelijke en institutionele kaders in Nederland op dit moment voldoende om crimineel weldoenerschap te kunnen bestrijden en zo nee, welke aanvullende maatregelen zouden wenselijk zijn?

1.3 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 worden algemene cijfers gepresenteerd op basis van de uitgevoerde enquête en de ronde langs de RIEC's, alsmede een overzicht van de casuïstiek die werd verzameld bij de instanties waar sprake was van een 'hit'. In de hoofdstukken 3 tot en met 7 worden vijf typen crimineel weldoenerschap beschreven die uit de casuïstiek naar voren komen: weldoeners die actief zijn in de sportwereld (hoofdstuk 3), weldoeners achter goededoelenstichtingen (hoofdstuk 4), weldoeners die zich manifesteren bij evenementen (hoofdstuk 5), weldoeners in de zorg (hoofdstuk 6) en 'wijkkoningen' (hoofdstuk 7). In hoofdstuk 8 worden de bevindingen van het onderzoek op een rij gezet en de onderzoeksvragen beantwoord. We eindigen met een paragraaf waarin de gesignaleerde knelpunten bij de aanpak van criminele weldoeners worden samengevat. Het rapport bevat geen afzonderlijke samenvatting, maar de gehaaste lezer kan zich beperken tot het slothoofdstuk.

Gemeenten en criminele weldoeners

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beknopt beeld geschetst van de mate waarin crimineel weldoenerschap in Nederlandse gemeenten wordt herkend. Daarbij gaat het niet om het totaal aantal casussen of een bepaalde periode, maar louter om de vraag of het fenomeen zich al dan niet voordoet. Wanneer sprake was van een 'hit', is nadere informatie ingewonnen over de aard van het weldoenerschap. Paragraaf 2.2 geeft een algemeen beeld, waarna in paragraaf 2.3 verder wordt ingezoomd op gemeentegrootte en provincies. Paragraaf 2.4 biedt een beschrijving van de vijf hoofdtypen van weldoenerschap die we hebben onderscheiden.

2.2 Inventarisatie bij gemeenten en RIEC's

Crimineel weldoenerschap is voor veel gemeenten een herkenbaar verschijnsel, zo blijkt uit de uitgevoerde enquête. Het blijkt dat in 60 van de 167 gemeenten waarvan een reactie werd verkregen (direct of via het RIEC), een of meerdere voorbeelden konden worden genoemd. Ruim een derde van die gemeenten (36 procent) lijkt dus te kunnen spreken uit ervaring, in ieder geval met verdenkingen van crimineel weldoenerschap.

In eerste instantie werd van veel gemeenten geen respons gekregen. 51 willekeurige gemeenten zijn daarom actief benaderd, om inzicht te krijgen in de vraag waarom er geen antwoord was verkregen, en om alsnog een persoon te vinden die antwoord kon geven op de gestelde vraag. Van de 44 gemeenten die alsnog respons gaven, bleek bij 35 procent sprake van bekendheid met een criminele weldoener. Aangezien dit percentage overeenkomt met dat van de groep gemeenten die spontaan reageerden, vormt dit een indicatie dat landelijk inderdaad ongeveer een derde van de gemeenten bekend is met het fenomeen. Enige voorzichtigheid is nog wel geboden, aangezien de overgebleven niet-reagerende gemeenten merendeels klein zijn en er ook geen casussen bij het RIEC bekend waren, wat zou kunnen betekenen dat kleinere gemeenten gemiddeld toch

minder met criminele weldoeners te maken hebben, of het fenomeen niet zo sterk als een probleem percipiëren (zie ook tabel 2.2).

Tabel 2.1: Criminele weldoeners actief in de gemeente

	Aantal	%
Onbekend bij gemeente en RIEC	107	27%
Ja volgens RIEC, gemeente heeft niet gereageerd	29	8%
Ja volgens gemeente, geen casus bekend bij RIEC	14	4%
Ja volgens RIEC, onbekend volgens gemeente	9	2%
Ja volgens gemeente en RIEC	8	2%
Gemeente heeft niet gereageerd, geen casus bekend RIEC	223	57%
Totaal benaderde gemeenten	390	100%

Tabel 2.1 laat zien dat het al dan niet aanwezig zijn van criminele weldoeners door gemeenten en RIEC's soms anders wordt ingeschat. Als de gemeente niet reageerde of onbekend was met het fenomeen, kon er bij het RIEC wel casuïstiek bekend zijn. In totaal ging het zelfs om 10 procent van de gemeenten. Maar ook het omgekeerde kwam uit de inventarisatie naar voren. In het vervolg gaan we in op de vraag hoe dit moet worden verklaard.

In tabel 2.1 is te zien dat 14 gemeenten te maken hebben met criminele weldoeners, maar het RIEC (nog) niet hebben ingeschakeld. Het gaat in die gevallen om casussen waarbij de 'onderbuikgevoelens' nog overheersen. In bijna al deze gevallen betrof het niet al te omvangrijke sponsoractiviteiten van personen met een vermoedelijk criminele achtergrond of relaties in het misdaadmilieu. Meestal is het wel duidelijk dat deze sponsors een 'verleden' hebben, maar is er geen bewijs van actueel crimineel gedrag. Zorgen worden dan enerzijds veroorzaakt door het feit dat zij zich openlijk als sponsors manifesteren, terwijl de gemeente geen zicht heeft op hoe nauw de relaties tussen deze personen en de club zijn, ook financieel. Wat wel bekend is lijkt nog onschuldig – 'een paar tientjes per jaar' – en daarom is er nog geen directe aanleiding om deze casussen in te brengen bij het RIEC of er zelf diepgravender onderzoek naar te doen.

Omgekeerd, en logischerwijs, zijn de casussen die zowel door de gemeenten als de RIEC's worden genoemd, zwaarder. Dat kan liggen aan de achtergrond van de weldoeners, bijvoorbeeld omdat het een *outlaw motorcycle gang* betreft, maar ook aan de omvang van de ondernimjnnende activiteiten.

Bij negen gemeenten deed zich de situatie voor dat het RIEC wel zaken noemde, terwijl de gemeente zelf, of althans de respondent, er geen kende. Hiervoor kunnen vier oorzaken worden aangewezen.

Ten eerste ging het in een belangrijk deel van deze negen casussen om criminele weldoeners die als ondernemer of sponsor actief zijn in de desbetreffende gemeente, maar elders wonen. Als een gemeente een zaak oppakt en inbrengt bij het RIEC, wil dat dus niet direct zeggen dat ook alle andere gemeenten waar een raakvlak mee is, daarover zijn geïnformeerd.

Ten tweede kan sprake zijn van een verschil in kennis. Door personeelswisselingen kunnen bij de gemeenten zelfs zaken van slechts enkele jaren oud al niet meer bekend zijn, terwijl ze bij het RIEC nog wel in het geheugen zitten.

Een derde verklaring is dat mensen met een politieachtergrond, die vaak in dienst zijn bij de RIEC's en bij afdelingen veiligheid van de grotere gemeenten, eerder geneigd zijn om gedrag als verdacht of ontoelaatbaar te zien, dan mensen met een bestuursrechtelijk perspectief. Een bestuurslid van een voetbalvereniging die omgaat met leden van een criminele familie is voor de een direct een rode vlag, terwijl de ander wellicht eerder het gebrek aan zicht op zijn criminele statuut en zijn weldoenersrol zal benadrukken.

Tot slot en in het verlengde daarvan, was crimineel weldoenerschap in de enquête geen exact gedefinieerde term en kunnen de gemeente en het RIEC tot een ander oordeel komen als de vraag wordt gesteld of er sprake is van criminele weldoeners of niet. In één voorbeeld ging het om een witwasonderzoek waarin de hoofdverdachte ook een stichting had die zich richtte op het welzijn van dieren. Het RIEC zag hem daarom ook als weldoener, terwijl de gemeente waar de casus speelde vond dat deze stichting niet relevant was, omdat de verdachte er niets mee deed en zich dus niet als weldoener profileerde. Wij beschouwen dit overigens wel als een relevante zaak, aangezien de 'weldoener' er dus kennelijk wel belang bij had om een dergelijke stichting op te richten, ook al was dat mogelijk louter om criminele activiteiten of geldstromen te verhullen (zie hoofdstuk 4).

2.3 *Weldoenerschap naar gemeentegrootte en provincies*

Wanneer we kijken naar inwoneraantallen, wordt duidelijk dat *size matters* als het gaat om (openheid over) bekendheid met criminele weldoeners. De (31) gemeenten met meer dan 100.000 inwoners geven veel vaker aan bekend te zijn met criminele weldoeners: in 15 van de 19 grotere gemeenten die een respons gaven, zijn criminele weldoeners actief. Slechts 4 gemeenten met meer dan 100.000 inwoners gaven een stellig 'nee' terug. Van de 148 gemeenten met minder dan 100.000 inwoners die gereageerd hebben, was bij 45 sprake van

een hit. Hier gaat het dus om 30 procent, terwijl het bij de grotere gemeenten om 80 procent gaat. Dat percentage hits onder gemeenten lijkt af te nemen naarmate het inwonertal kleiner wordt, want als we specifiek kijken naar de gemeenten met minder dan 20.000 inwoners (niet uitgesplitst in de tabel), dan zijn er van de 49 die reageerden maar 10 met criminele weldoeners-voorbeelden, ofwel 20 procent.

Tabel 2.2: Bekendheid met criminele weldoeners naar gemeentegrootte

	<100.000	100.000-500.000	>500.000	Totaal
Onbekend bij gemeente en RIEC	103	4		107
Ja volgens RIEC, gemeente heeft niet gereageerd	21	6	2	29
Ja volgens gemeente, geen casus bekend bij RIEC	13	1		14
Ja volgens RIEC, onbekend volgens gemeente	7	2		9
Ja volgens gemeente en RIEC	4	3	1	8
Gemeente heeft niet gereageerd, geen casus bekend bij RIEC	211	12		223
Totaal benaderde gemeenten	359	28	3	390

Opmerkelijk is dat juist grotere gemeenten twijfelen over de eigen informatiepositie. Gemeenten met meer dan 100.000 inwoners die geen voorbeelden konden inbrengen, maken vaak het voorbehoud 'voor zover wij weten'. Zij refereren veelal aan een net pas op stoom gekomen aanpak van ondermijnende criminaliteit, waarbij het thema van criminele weldoeners wel aandacht gaat krijgen, maar men nog niet weet hoe. Daarnaast geven de grotere gemeenten die wel casuïstiek hebben aan dat zij niet kunnen uitsluiten dat er nog meer gevallen zijn waar het ambtelijk apparaat (nog) niet van op de hoogte is.

Kleinere gemeenten zijn in vergelijking daarmee opvallend stellig in hun respons dat crimineel weldoenerschap bij hen niet speelt. Een van de respondenten uit een gemeente met iets meer dan 20.000 inwoners gaf aan dat: 'Door de kleinschaligheid in onze gemeente en de persoonlijke en directe contacten die er zijn, is er een goed zicht op de handelswijze en financiering van verenigingen. Daarbij zijn we wel alert op het risico dat ze "noodsprongen" kunnen maken als de vereniging bijvoorbeeld in financiële problemen raakt.' Nader onderzoek zou echter moeten uitwijzen wat het verschil precies verklaart. Het kan, zoals aangegeven, ook betekenen dat kleine gemeenten meer geneigd zijn om 'weldoenerschap met een luchtje' minder als probleem te zien, wellicht omdat het kleinschaliger is. Omgekeerd kan de drempel om de 'vuile was' buiten te hangen er hoger zijn. Zo kregen we van een gemeente binnen vijf minuten een reactie in de mailbox dat crimineel weldoenerschap er een volstrekt

onbekend fenomeen was, terwijl in de media van de afgelopen vijftientig jaar tal van berichten te vinden zijn over dorpsbewoners die het met de fiscale wetgeving niet al te nauw namen, betrokken waren bij cocaïnesmokkel, enzo-voorts. Dat doet toch minstens vermoeden dat een deel van de daarmee verkregen inkomsten zijn weg heeft gevonden naar activiteiten ten behoeve van de als hecht bekendstaande lokale gemeenschap.

Bij analyse van de enquêteresultaten per provincie (zie tabel 2.3), is te zien dat er in bijna alle provincies voorbeelden van criminele weldoeners werden opgehaald, behalve in Friesland, een provincie met toch 24 gemeenten. De provincies Gelderland en Noord-Brabant vormen de andere kant van het spectrum, met juist relatief veel ingebrachte voorbeelden. Ook op dit punt is het interessant om na te gaan wat deze verschillen mogelijk kan verklaren. Verschillende respondenten doen een schot voor de boeg en nuanceren in ieder geval het beeld van de cijfers als beeld van de spreiding en omvang van de problematiek. Zij zien in de cijfers eerder een weerspiegeling van alertheid op en problematisering van crimineel weldoenerschap.

Tabel 2.3: Bekendheid met criminele weldoeners naar provincie

Provincie	Aantal gemeenten met een of meer 'criminele weldoeners'	Aantal gemeenten in de provincie	Percentage
Drenthe	2	12	17%
Flevoland	1	6	17%
Friesland	0	24	0%
Gelderland	16	54	30%
Groningen	1	23	4%
Limburg	3	33	9%
Noord-Brabant	15	66	23%
Noord-Holland	5	48	10%
Overijssel	2	25	8%
Utrecht	5	26	19%
Zeeland	1	13	8%
Zuid-Holland	9	60	15%
Totaal	60	390	15%

2.4 Vijf ‘typen’ weldoenerschap

Op grond van de verkregen respons zijn de gemeenten en de RIEC’s benaderd om de casuïstiek nader te inventariseren. Dit leverde in totaal 52 relevante voorbeelden op, die konden worden ingedeeld in vijf categorieën. Daarnaast werden drie voorbeelden van casussen genoemd die daarbuiten vielen (niet in de tabel).

Tabel 2.4: Overzicht casuïstiek

Onderwerp	Aantal
Weldoeners en sportverenigingen	19
Weldoeners en goededoelenstichtingen	13
Weldoeners en evenementen/maatschappelijke activiteiten	8
Weldoeners en zorg	9
‘Wijkkoningen’ als weldoeners	3
Totaal	52

Het grootste aantal casussen (19) heeft betrekking op criminele weldoeners die actief zijn of waren bij sportverenigingen, meestal als sponsor en in enkele gevallen (tevens) als bestuurslid of in een andere rol. Het gaat doorgaans om voetbal, maar er zijn ook voorbeelden van andere sporten, zoals handbal, ijs-hockey en een vechtsport.

De tweede categorie betreft weldoeners die er een of meer stichtingen op na houden waarmee zij een goed doel ondersteunen. Daarmee is niet gezegd dat er ook daadwerkelijk liefdadigheidsactiviteiten mee worden ontplooid: sommige stichtingen zijn slechts een dekmantel voor het plegen of verhullen van strafbare feiten. In andere gevallen gaat het puur om het pand van de stichting, om dit te gebruiken voor andere doelen, bijvoorbeeld als clubhuis voor een outlaw motorcycle gang. In deze categorie zijn ook enkele vormen van weldoenerschap ondergebracht waarbij niet noodzakelijkerwijs vanuit een stichtingsvorm werd geopereerd, zoals een poging om monumentale panden op te kopen om die te restaureren en daarmee het aanzien van de gemeente te verbeteren. In totaal werden in deze categorie een dertiental voorbeelden gevonden.

De derde categorie betreft evenementen of maatschappelijke activiteiten met een ‘luchtje’, zoals het gratis bezorgen van kerstbomen aan armlastige bewoners door een motorclub en een crimineel die een jeugdsportgala sponsort. Het kan gaan om eenmalige evenementen, maar ook om structurele activiteiten of jaarlijkse evenementen. Uit de interviews kwamen acht van dergelijke zaken naar voren.

Ten vierde gaat het om criminele weldoeners in de zorg, waarvan negen voorbeelden werden genoemd. In de meeste gevallen betrof het fraude met persoonsgebonden budgetten (pgb's), waarbij het weldoenerschap meer een crimineel verdienmodel was dan een vehikel om ten overstaan van de samenleving goede sier te maken. Zoals gezegd, kan er discussie worden gevoerd over de vraag of het hier wel om 'echte' weldoeners gaat. Toch nemen we deze casussen mee omdat we het fenomeen vanuit een zo breed mogelijk perspectief wilden inventariseren, en bovendien omdat men in de eigen sociale kring wel regelmatig als weldoener wordt gezien, omdat familie en vrienden van een goed pgb worden voorzien. Voorts is het belangrijk om hier aandacht te geven aan weldoenerschap in relatie tot de zorg, omdat ook uit buitenlandse voorbeelden blijkt dat hier sprake is van kwetsbaarheid voor criminele inmenging.

In de vijfde plaats is het weldoenerschap van zogenoemde 'wijkkoningen' naar voren gebracht. Het betreft hier personen die in hun directe omgeving een zekere status hebben opgebouwd, omdat ze persoonlijke zaken voor de andere bewoners regelen, of hen met raad en daad bijstaan. Wijkkoningen treden bijvoorbeeld ook op als woordvoerder richting de gemeente, als het gaat om belangen van de buurt, en kunnen ook evenementen of sportverenigingen sponsoren. Tegelijkertijd zijn zij (vermoedelijk) crimineel actief en wordt dit soort 'regelwerk' mede gedaan om loyaliteit en zwijgzaamheid van de buurtbewoners te bevorderen. Wanneer dat niet goedschiks lukt, is intimidatie en bedreiging vaak niet ver weg. Het begrip 'wijkkoning', of 'alternatieve burgemeester' is uiteraard subjectief, en verwijst met name naar de invloed die dit type weldoeners in de ogen van geïnterviewden heeft op het reilen en zeilen in de buurt.

Tot slot was in enkele casussen niet direct sprake van weldoenerschap in relatie tot goede doelen of zorg. In enkele gevallen maakten de geïnterviewden zich zorgen over het feit dat personen van wie ze de achtergrond niet vertrouwden, zich als 'goed' probeerden te profileren, en daarbij relaties aan het ontwikkelen waren met de burgemeester en hoge ambtenaren binnen de gemeente. In een ander geval ging het om een raadslid.

Weldoeners en sportverenigingen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt het eerste type crimineel weldoenerschap aan de orde, de betrokkenheid bij sportverenigingen, als sponsor of als bestuurder. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de aard van het weldoenerschap (§3.2), de achtergrond en de motieven van de weldoeners (§3.3) en de wijze waarop de overheid intervenieerde (§3.4). De casuïstiek die werd aangedragen door de gemeenten en de RIEC's wordt geanonimiseerd beschreven. Daarnaast worden ter illustratie twee voorbeelden meer gedetailleerd beschreven. Die laatste beschrijvingen zijn volledig gebaseerd op openbare bronnen.

3.2 De aard van het weldoenerschap

Gemeenten en RIEC's droegen negentien voorbeelden aan van 'criminele weldoeners in sportverenigingen'. Het betreft met name de voetbalwereld: zeventien van de negentien voorbeelden betreffen sponsoring van een voetbalvereniging. Eenzelfde beeld doemt op uit de media: als het gaat om 'foute sponsors', komen vooral zicht criminelen in beeld die actief zijn in het voetbal en niet zozeer in andere sporten. Dat wil niet zeggen dat sponsoring van andere sporten niet voorkomt, maar meestal wordt er dan gelijktijdig ook geld in het voetbal gestoken. Zo waren sommige weldoeners tevens actief in de draf- en rennsport, het ijshockey, tennis, darts en kickboksen. Twee weldoeners die louter andere sporten sponsorden, richtten zich op handbal, respectievelijk kickboksen, in combinatie met tennis. Ook combinaties met sponsoring van andere activiteiten werden incidenteel genoemd, zoals het ondersteunen van de carnavalsvereniging.

De criminele weldoeners zijn in verschillende mate bij de clubs betrokken. Sommigen zijn slechts geldschieters op afstand, terwijl anderen regelmatig op de club aanwezig zijn en daar ook functies vervullen, bijvoorbeeld als jeugdtrainer, of zelfs als bestuurder. Van de meeste foute sponsors in de aangedragen voor-

beelden, was onbekend hoe lang zij al actief waren, maar van ten minste twee werd duidelijk dat zij al jarenlang als geldschietters optraden, en als de ene club verdween weer bij een andere opdoken (zie ook de casus Kris J. in het kader hierna).

Sponsoring heeft betrekking op clubs die in omvang en speelniveau variëren van kleine amateurverenigingen tot clubs die actief zijn in de hogere competities, tot en met betaaldvoetbalorganisaties. Verenigingen waar criminele weldoeners rondlopen, zijn zowel in kleine als grote gemeenten te vinden. De aard van de sponsoring varieert van het betalen voor een reclamebord, via het optreden als shirtsponsor, tot betrokkenheid als hoofdsponsor van de club of bepaalde activiteiten, zoals de begeleiding van jong talent, tot en met in één geval sponsoring van de hele jeugdopleiding. De sponsoring hoeft zich ook niet te beperken tot slechts één club. Er werd ook een voorbeeld gegeven waarin een bedrijf dat werd gelieerd aan uitbuiting van Oost-Europese werknemers, bij bijna tien sportverenigingen, in verschillende gemeenten, optrad als sponsor. Een meer heimelijke vorm van 'sponsoring' is het zwart betalen van spelers.

In het algemeen vindt dit soort weldoenerschap echter openlijk plaats. In een van de naar voren gebrachte casussen las de lijst van kleinere en grotere sponsors van de voetbalclub in het dorp als een *who's who* van de lokale onderwereld. In de praktijk zijn alleen de grotere sponsors ook duidelijk zichtbaar; zij zijn aanwezig bij de wedstrijden en de jaarvergaderingen en gaan bij winst op de foto met het eerste elftal.

Kris J. en zijn amateurvoetballers

Krishnapersad (Kris) J. is tientallen jaren actief en intussen meerdere malen veroordeeld. Rond de eeuwwisseling voor onder meer drugshandel en matchfixing en meer recentelijk voor overtreding van de Wet op de kansspelen. Al jaren gaan geruchten dat hij de 'groei-informant' was in de beruchte IRT-affaire, die draaide om een poging tot infiltratie van de onderwereld, waarbij onder regie van de Nederlandse politie tonnen aan verdovende middelen ons land binnen werden gebracht. Bevestigd zijn die echter niet. Hij staat bekend als een groot en opmerkelijk succesvol gokker op voetbalwedstrijden en hij was uitbater van drie coffeeshops in Haarlem (Lensink & Husken, 2013; Knipping & Van Duren, 2013).

Zijn liefde voor voetbal bewoog Kris J. ertoe om zijn criminele geld deels te investeren in zijn eigen zaalvoetbalclub, Hindstore. Halverwege de jaren negentig ging Hindstore, samen met een Haagse voetbalclub, op in

de club Den Haag Trimeur, waarvan J.'s gelijknamige horecaonderneming hoofdsponsor was (el Mayadi & Hoogerwaard, 2000). Op papier was de club eigendom van medeverdachten rondom Kris J., maar het vermoeden bestond dat Kris de daadwerkelijke baas was. Uit politiegegevens blijkt dat er vrij veel geld omging bij de amateurvoetbalclub en dat sommige spelers tussen de 40.000 en 50.000 toenmalige guldens per jaar verdien- den (Haenen, 2001). Daarmee werden verschillende oud-profvoetballers aangetrokken, waardoor de club uitgroeide tot een topclub. Uit het poli- tierapport komt ook naar voren dat de club hem aanzien verschaftte: 'Door de contacten kan Kris zich begeven binnen de kringen van de KNVB en het Nederlands elftal. Zo zijn bij huiszoeking bij Kris diverse foto's aangetroffen waarop hij staat met spelers van het Nederlands elftal.' (Haenen, 2001)

Ondanks het succes van zijn zaalvoetbalclub verschoof de interesse van Kris naar het veldvoetbal. Hij bracht de Haarlemse club Young Boys vanuit de lagere klassen naar de hoofdklasse door wederom oud-profvoetballers aan te trekken met forse betalingen die onder de tafel plaatsvonden (Geerds, 2014). Behalve dat de club Kris een vorm van status verschaftte, bleek hij deze ook te gebruiken voor zijn criminele activiteiten zoals drugshandel, witwassen en illegale pokertoernooien. Volgens de recher- che was het clubgebouw van Young Boys het centrum van de criminele organisatie rondom J. (Geerds, 2014). Er zouden geregeld vuurwapens in de kleedkamer hebben gelegen en wedstrijden werden bezocht door zware jongens, onder wie de beruchte informele oud-leider van de Amsterdamse Hells Angels Harry S. en de broers Michel en Donald G. Dit waren ook medeverdachten in een grote afpersingszaak waarbij J. betrokken was, die van de gebroeders Van L. (Lensink & Husken, 2013). De broers kwamen in contact met Kris J. doordat een van hen keeper was in zijn zaalvoetbalteam. Zij kregen van J. de vraag om geld voor hem te beheren. Toen zij een deel daarvan kwijtraakten, volgden bedreiging en afpersing. Later werd de 'incasso' overgenomen door de medeverdachten Michel en Donald G. en Harry S. (Lensink & Husken, 2013). Meer recen- telijk werd Kris J. ervan verdacht onder bedreiging een schuld van 49.000 euro van oud-profvoetballer Martien Vreijssen te hebben geïncas- seerd, nadat hij die had 'overgekocht' van de oorspronkelijke schuldeiser (Van der Poll, 2014).

Het ondermijnende karakter van sponsoring en zwarte betaling door criminele weldoeners komt met name tot uiting in het concurrentievoordeel dat de verenigingen daarmee krijgen ten opzichte van andere clubs. Clubs die een dubieuze suikeroom weten binnen te halen, trekken doorgaans de aandacht doordat ze opeens opmerkelijk goed gaan presteren.¹ Het gevolg kan ook zijn dat de ouders van jonge spelers door de aanwezigheid van louche figuren worden afgeschrikt. Voorts bestaat het risico dat criminele weldoeners bijvoorbeeld de kantine van de club gaan gebruiken voor het organiseren van andere illegale activiteiten, of als ontmoetingsplek.

In de genoemde voorbeelden hadden de voetbalclubs waar criminele weldoeners werden aangetroffen, vaak al geen best imago. Er was regelmatig 'gedoe', ook op het veld, de administratie bleek een rommeltje en in twee gevallen werden verdovende middelen aangetroffen in de kantine. Het is dan ook lastig te zeggen of een 'foute' sponsor ook andere personen met een dubieuze reputatie aantrekt, of dat het vooral andersom is. Er waren echter ook voorbeelden van verenigingen waarmee op zichzelf weinig mis was, al had het bestuur wel moeite om op te treden tegen ongewenst gedrag van bepaalde leden, zoals drugsgebruik op de vereniging.

In twee casussen was de criminele weldoener nauwer betrokken bij de club. In open bronnen konden weldoeners worden aangetroffen die in het bestuur van de vereniging zaten, zoals in de zaak van Nedim Imaç (zie het kader hieronder). Meer recent werd de voorzitter van een voetbalclub in het buitenland gearresteerd, nadat hij een aantal jaren daarvoor al was aangehouden op verdenking van witwassen en fraude (Bakker & Bos, 2016). In de door ons onderzochte casuïstiek viel een club op vanwege het feit dat een achterstallige betaling bij de gemeente contant werd voldaan, waarna nader onderzoek uitwees dat het bestuur regelmatig in de clubkantine bij elkaar kwam terwijl een paar 'stevige jongens' voor de deur stonden om ervoor te zorgen dat er geen anderen binnenkwamen. In een tweede casus trad een persoon op als sponsor en woordvoerder van de club, terwijl er in Nederland geen adres meer van hem bekend was en hij evenmin aangifte had gedaan van verhuizing, en aldus bekendstond bij de instanties als 'vertrokken, onbekend waarheen' (VOW). Meestal is dit een indicatie dat iemand om criminele redenen liever niet door de overheid getraceerd wenst te worden. In dit geval kon echter niet worden aangetoond dat de betrokkene inkomsten had uit illegale activiteiten.

1 In 2016 constateerde een journalist dat in tien jaar tijd acht opmerkelijk succesvolle voetbalclubs in de hogere amateurcompetities in fiscale of strafrechtelijke problemen waren gekomen (Geerds, 2016).

3.3 De achtergrond van de weldoeners

Een belangrijke vraag is hoe de weldoeners opereren: als privépersoon, via een bedrijf, of vanuit een stichting. In de praktijk blijkt het meestal te gaan om rechtspersonen, waarbij figuren betrokken zijn van wie de achtergrond niet wordt vertrouwd. Zo bleek in de casuïstiek diverse malen sprake van sponsoring door een coffeeshop of growshop. In twee gevallen ging het om een uitzendbureau, respectievelijk een afvalverwerkingsbedrijf. Ook andere bedrijven werden genoemd: een garagebedrijf, een winkel in sportartikelen en vastgoedbedrijven. Sponsoring kan zowel direct vanuit het hoofdbedrijf van de weldoener plaatsvinden, alsook via bijvoorbeeld stichtingen waarbij hij – in de verzamelde voorbeelden was geen enkele weldoener een vrouw – betrokken is. Enkelens hadden zelfs een ‘kerstboom’ van rechtspersonen opgetuigd die ze voor allerlei verschillende doeleinden gebruikten.

Geen van de weldoeners bleek op het moment dat zij in beeld kwamen recentelijk te zijn veroordeeld voor zware strafbare feiten. Wel kwamen zij regelmatig in beeld als verdachte. Een shirtsponsor raakte in opspraak omdat hij als verdachte werd aangemerkt in een groot internationaal drugsonderzoek. In een andere casus werd een grote hoeveelheid drugs gevonden, waarna het onderzoek leidde naar een sponsor die nauwe contacten had met bekenden in het zware misdaadmilieu. Een sponsorend uitzendbureau kwam in beeld omdat er verdenkingen waren van uitbuiting van Oost-Europese werknemers. In een vijftal casussen kwam het weldoenerschap aan het licht nadat het RIEC nader onderzoek ging doen. Het onderzoek werd gestart omdat in een van de panden van de verdachte een laboratorium voor de productie van synthetische drugs was gevonden, flinke hoeveelheden verdovende middelen, of een wietplantage. Een van de verdachten werd intussen slachtoffer van een vermoedelijke afrekening, voordat hij terecht kon staan. Een enkeling kwam door zijn gedrag in het vizier van de overheid, zoals een sponsorende ondernemer die vrijwel elk weekend in de lokale horeca overlast veroorzaakte.

Nedim İmaç & Türkiyemspor

Nedim İmaç was een succesvol Turks-Nederlandse zakenman met een textielbedrijf en een kledingzaak in de P.C. Hooftstraat (De Fijter, 2007). Daarnaast was hij het gezicht van de succesvolle Amsterdamse amateurvoetbalclub Türkiyemspor. Zijn vermogen was echter niet volledig afkomstig van zijn succesvolle carrière in de textiel- en kledingbranche. Volgens politie en justitie was Nedim İmaç een kopstuk van de Turkse heroïne- en maffia en was hij bij verschillende liquidatiepogingen betrokken (Van Haas, 2017).

Onder de naam Çağlayan Spor werd in 1987 de voetbalclub die later Türkiyemspor zou gaan heten, opgericht door leden van de Amsterdamse Fatih-moskee (De Fijter, 2007). Nedim İmaç voelde zich verbonden met de club en investeerde erin ('Türkiyemspor', z.d.). Zijn investeringen tilde de club naar een hoger niveau doordat İmaç goede trainers en spelers aantrok en ze royaal betaalde uit eigen zak. Türkiyemspor werd zodoende jaren achter elkaar kampioen. Als voorzitter, geldschietster en boegbeeld van de succesvolle Amsterdamse voetbalclub was İmaç mateloos populair en verschaft de club hem haast een sterrenstatus. Ondanks de Turkse naam groeide Türkiyemspor uit tot een multiculturele voetbalclub die omschreven werd als vooruitstrevend en als 'een boegbeeld van geslaagde integratie' met spelers van alle nationaliteiten. Zelfs koning Willem-Alexander (toen nog kroonprins) is op bezoek geweest om İmaç te feliciteren met het succes van 'zijn' club (Mat, 2009).

Türkiyemspor bleek echter niet het braafste jongetje van de klas. In januari 2007 kreeg de club een naheffing van 1,3 miljoen opgelegd door de Belastingdienst omdat de club vijf jaar lang inkomsten uit de kantine en betalingen aan spelers zou hebben verzwegen (de Volkskrant, 2007). Daarnaast liep de club ook achter met andere betalingen, zoals onder andere de huur van de velden en verontreinigingsheffing. Het dieptepunt van de club werd bereikt op 17 februari 2007 toen de populaire voorzitter Nedim İmaç op 40-jarige leeftijd werd geliquideerd (de Volkskrant, 2007). Deze liquidatie maakt onderdeel uit van het onderzoek Passage. Volgens kroongetuige Fred Ros in het Passage-proces was de opdrachtgever voor deze moord de voormalige teamaanvoerder, vriend en oogappel van İmaç, de in 2014 in Turkije geliquideerde Ali Akgün (Zeeman, 2014; Van Haas, 2017). Dit luidde het definitieve einde in van Türkiyemspor, dat uiteindelijk in 2009 failliet werd verklaard (NUsport, 2009).

In plaats van het schoolvoorbeeld van geslaagde integratie lijkt Türkiye-spor door İmaç te zijn gebruikt als witwasmachine voor zijn inkomsten uit de heroïnehandel (Van Haas, 2017). Voorts was Nol.V., een andere aanvoerder van het eerste team van Türkiye-spor, betrokken bij de productie van synthetische cocaïne. Ondanks het feit dat er destijds reeds geruchten de ronde deden dat de club gesponsord werd met drugsgeld, claimden oud-spelers/leden in de media van niets te weten (Mat, 2009). Opvallend was ook dat Akgün en Nol.V. vertrokken naar de club SC Voorland die ook snel daarna promoveerde, vermoedelijk omdat ook daar goede spelers met drugsgeld betaald werden (Vugts, 2016).

In de meeste gevallen gaat het bij de weldoeners echter om personen die bij de geïnterviewden ‘onderbuikgevoelens’ oproepen. De individuen in kwestie onderhouden bijvoorbeeld contacten met bekende onderwereldfiguren. Anderen zijn in het verleden veroordeeld en van hen wordt vermoed dat ze hun illegale activiteiten hebben voortgezet, ofschoon actuele harde aanwijzingen ontbreken, wellicht omdat ze er intussen in zijn geslaagd zich dermate op afstand te plaatsen van het criminele handwerk dat ze er zonder diepgaand strafrechtelijk onderzoek niet aan te koppelen zijn. Weer anderen komen met vage verklaringen voor hun welstand, zoals ‘inkomsten uit vastgoed in Spanje’, of ‘rijk geworden met zakendoen in het Midden-Oosten’, die niet kunnen worden gecontroleerd, of waarover in de betrokken landen niets concreets te vinden is. Soms kan echter simpelweg het opzoeken van de naam van de weldoener op internet al tot schokkende inzichten leiden: lidmaatschap van een criminele organisatie, veroordelingen in binnen- en buitenland, een familielid dat werd geliquideerd, enzovoorts.

Wat precies de motieven zijn achter het sponsoren van sportclubs, valt moeilijk met zekerheid te zeggen. Vanzelfsprekend hebben we de weldoeners zelf hierover niet kunnen spreken, en zijn we afhankelijk van de inschatting van geïnterviewde professionals. Een enkele keer hebben weldoeners overigens wel uitlatingen gedaan in de media, maar logischerwijs vertelden zij daarbij niets over eventuele minder nobele motieven. Eén weldoener gaf aan dat hij het, nu hij de financiële mogelijkheden had, eenvoudigweg leuk vond om wat te doen voor de club, omdat hij er zelf gespeeld had en er nog regelmatig kwam.

Uitgesproken criminele doelen achter sponsoring komen we niet of nauwelijks tegen, afgezien van het al genoemde geval waarin een sponsor in de clubgebouwen illegale pokertoernooien organiseerde (zie het kader over Kris J.).

Enkele keren vermoedden geïnterviewden dat sponsoring van clubs of individuele sporters op langere termijn matchfixing als doel zou kunnen hebben, wanneer zij eenmaal aan competities konden gaan deelnemen waarop kan worden gegokt.² Of de weldoeners met dergelijke langetermijndoelen werken, is echter de vraag. Ook witwassen lijkt niet direct een motief. In hoeverre een weldoener die zijn bedrijf gebruikt om te sponsoren daar ook economisch voordeel van heeft, is onduidelijk. Wanneer hij er ook nog legale bedrijfsactiviteiten op na houdt, kan hij, net als 'gewone' geldschietters, de sponsoring uiteraard wel gebruiken om zijn naamsbekendheid te vergroten en op die manier extra klanten te trekken.

Betrokkenheid bij vechtsporten zou voor criminelen interessant kunnen zijn omdat ze gebruikt kunnen worden om 'talent' te kunnen spotten. Een lid van een *outlaw motorcycle gang* sponsoorde bijvoorbeeld vechtsporters, terwijl bekend is dat zulke clubs hun nieuwe aanwas onder meer zoeken in die kringen. Een gesponsoorde kickbokser zou zich ook verplicht kunnen voelen om desgevraagd wat voor zijn weldoener terug te doen, zoals het bieden van bescherming of 'bemiddelen' in een conflict. In één geval was duidelijk sprake van een 'voor wat, hoort wat'-situatie, aangezien de sponsor van een sportclub als eis stelde dat de spelers in zijn fitnesscentrum kwamen trainen.

Uit de casuïstiek komen twee andere verklaringen voor weldoenerschap echter vaker naar voren. Ten eerste is sprake van toevalligheden, ten tweede van bewust goede sier willen maken in de lokale gemeenschap, waarbij ook een economisch motief kan meespelen. In één voorbeeld had de weldoener zelf op relatief hoog niveau gesport en hij stond toen al bekend om zijn relaties in het misdaadmilieu, terwijl hij later als sponsor en bestuurslid actief werd. In een tweetal voorbeelden was de weldoener bij de sport betrokken geraakt omdat zijn kinderen er actief in waren. Zeker in kleinere dorpen is de voetbalvereniging nog altijd een belangrijk ankerpunt binnen het sociale leven, en zal een dorpsgenoot die met zijn bedrijf een behoorlijke welvaart etaleert en bijvoorbeeld via zijn kinderen betrokken raakt bij een club, vroeg of laat de vraag krijgen of hij financieel niet wat kan doen, zoals sponsoring van de tenues of een reclamebord.

In ten minste drie casussen leek de weldoener zich welbewust als zodanig te profileren om waardering uit de gemeenschap te krijgen. 'Sommigen willen

2 Dat is bij voetbalclubs momenteel alleen mogelijk vanaf de hoogste amateurniveaus, maar naar verwachting zal de nieuwe kansspelwetgeving, die momenteel op besluitvorming in de Eerste Kamer wacht, tot aanzienlijk ruimere gokmogelijkheden leiden, ook op andere Nederlandse sportcompetities.

eenvoudigweg leuk gevonden worden’, aldus een geïnterviewde. Een vastgoedfamilie met allerlei dubieuze contacten presenteerde zich in de lokale media bijvoorbeeld graag als succesvol en was op uiteenlopende manieren in de plaatselijke gemeenschap actief. Aan een tweede weldoener werden in een regionaal dagblad twee pagina’s gewijd en ook in een sportblad kreeg hij aandacht. Een derde etaleerde zelfs politieke ambities, die tot op heden konden worden geblokkeerd.

Het is duidelijk dat weldoenerschap vanuit imagoperspectief ‘werkt’. Logischerwijs zijn de gesponsorde verenigingen blij met de sponsor als ‘die weer eens groot heeft uitgepakt’. Een geldschietster die flink meehelpt om de resultaten van de club te verbeteren, wordt op handen gedragen en kan daar een stevige machtspositie aan ontleen. Maar ook de lokale bevolking loopt volgens geïnterviewden weg met de voornoemde vastgoedfamilie. Negatieve kwalificaties worden al gauw gezien als roddel of jaloezie. ‘Er is nog nooit wat bewezen.’ Geïnterviewden noemen die acceptatie zorgelijk: ‘Je kunt alleen in de positie van weldoener komen als anderen je dat gunnen’, aldus een van hen.

3.4 Interventies

In deze paragraaf komen de interventies aan bod die zijn toegepast in de casuïstiek, met nadruk op de clubs. De weldoeners zelf kunnen vanzelfsprekend ook onderwerp worden van strafrechtelijke, bestuurlijke of fiscaalrechtelijke onderzoeken of maatregelen. Het gaat hier echter met name om bestuurlijke maatregelen of ‘zachtere’ interventies richting clubs, zoals stopgesprekken waarin een moreel beroep op partijen wordt gedaan om af te zien van sponsoring (de weldoener) of samenwerking (de gesponsorde partij), dan wel om respons vanuit de verenigingen (of hun leden) zelf.

Criminele weldoeners bij sportverenigingen komen om te beginnen in het vizier van de gemeente of het RIEC wanneer zij betrokken raken in een strafrechtelijk onderzoek en er breder wordt gekeken naar hun activiteiten met het oog op integrale interventies. Zeker in kleinere gemeenten zijn de namen van personen waar iets mee is in het algemeen wel bekend en kan het ambtenaren die zelf ook bij de club komen, opvallen als bepaalde bedrijven plotseling op een reclamebord opduiken. Op de clubs wordt natuurlijk ook gepraat. ‘Elke voetballer op een club kan je vertellen wat daar gebeurt,’ aldus een geïnterviewde. Wanneer een persoon opvalt, levert een rondje zoeken op het internet vaak al inzichten op die aanleiding zijn voor nader onderzoek.

Zoals hierboven al werd aangeduid, is plotseling succes en het aantrekken van opvallend goede spelers, zonder dat duidelijk is wat er in de financiële situatie van de club is veranderd, ook een goede reden om eens nader naar de geldstromen te kijken. Volgens geïnterviewden is dat vanuit een fiscale invalshoek relatief eenvoudig te doen, bijvoorbeeld door de inkomsten van de spelers door te lichten, maar ontbreekt vaak de personele capaciteit voor dergelijke analyses. Sportclubs hebben voor hun kantine uiteraard ook een vergunning nodig op grond van de drank- en horecawet. Dit biedt de gelegenheid tot screening op basis van de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Bibob) en daarin wordt de financiële huishouding van de club meegenomen. Toepassing van die wet is ook mogelijk wanneer de club subsidie aanvraagt.

Interventies kunnen zowel op de club worden gericht als op de criminele weldoeners. Clubs reageren verschillend wanneer hun sponsor wordt aangehouden. In één casus werden na het aantreffen van een synthetisch drugslaboratorium in een pand van de sponsor direct de banden verbroken en zijn reclameborden weggehaald. In een ander geval ging de criminele weldoener na zijn aanhouding echter vol in de tegenaanval, ook in de media, en distantieerde het clubbestuur zich op geen enkele manier van hem. Behalve het clubbestuur, kunnen ook de leden reageren. In één casus gaven diverse spelers van het eerste elftal en de trainer aan te willen stoppen.

Wanneer de overheid een criminele weldoener die optreedt als sponsor of bestuurder strafrechtelijk aanpakt, kan dat voor een club grote gevolgen hebben. De sponsorgelden van de 'suikeroom' vallen immers weg. In ten minste één geval betekende de aanhouding van de hoofdsponsor vrij snel het einde van de vereniging. Andere clubs kozen voor een naamsverandering om de associatie met de criminele weldoener weg te nemen, overigens met weinig succes: het besmette verleden wordt bij elk nieuw incident in de media weer opgeroepen.

Sommige overtredingen zijn evident en dan kan er direct worden ingegrepen. Bijvoorbeeld wanneer de naam van een coffeeshop als reclame op de shirts van jeugdspelers staat, is onmiddellijk duidelijk dat dit in strijd is met de regels rondom affichering. In zo'n geval kan de club direct worden aangesproken, ook om herhaling te voorkomen.

Wanneer de feiten niet zo duidelijk zijn of meer in de sfeer van witteboordencriminaliteit liggen, zoals fraude of fiscale delicten, zijn gemeenten eerder geneigd om eerst maar eens af te wachten of het wel tot een veroordeling komt. Dat geldt ook wel voor een verdenking van het onder de tafel betalen van

spelers, dat tot op zekere hoogte als inherent aan het amateurvoetbal wordt gezien. Aangezien de voetbalclub in de gemeente, of in een wijk of binnen een bepaalde etnische groep, van groot sociaal belang was, of omdat de weldoener ‘een belangrijk iemand is die veel voor de club en de buurt doet’, waren in enkele casussen ook gemeentebestuurders zeer terughoudend met ingrijpen na een aanhouding. Bij een dergelijke houding kan ook meespelen dat de gemeente vaak zelf eigenaar en beheerder is van de sportparken en clubs jarenlang heeft gesubsidieerd. In één casus weigerden de burgemeester en wethouder zich zelfs uit te spreken toen een sponsor verdachte werd in een drugszaak. Evenmin werd het clubbestuur uitgenodigd voor een goed gesprek op het gemeentehuis. Een geïnterviewde RIEC-medewerker zag dit vooral als een probleem van de kleine gemeente: ‘In de grote steden speelt de burgemeester veel meer powerplay, ook via de media, daar zijn de reacties veel professioneler.’

Het wordt juist belangrijk gevonden dat de gemeente direct intervenieert wanneer een club in zee dreigt te gaan met een dubieuze sponsor. Om te beginnen in de vorm van een stopgesprek waarin ook duidelijk wordt gemaakt dat de vereniging onder een vergrootglas komt te liggen als ze doorzet. ‘Het moet duidelijk zijn dat het menens is. Clubs zelf geven bedrijven bijna altijd het voordeel van de twijfel. Zij hebben het sponsorgeld gewoon hard nodig. Integer handelen is van belang, dat moeten wij constant benadrukken,’ aldus een geïnterviewde.

Tot slot kan ook de sportbond mogelijk een rol spelen. Wanneer een bepaalde amateurclub opeens uit het niets uitermate succesvol wordt, en er aanwijzingen zijn dat spelers niet volgens de regels worden betaald, wijst dat op een vorm van competitievervalsing. Ook de bond heeft er belang bij om dit te voorkomen. De KNVB kan bijvoorbeeld ook financiële audits uitvoeren bij voetbalclubs. Geïnterviewden hadden echter geen ervaring met concrete maatregelen die door sportbonden waren opgelegd aan clubs, en ook geen beeld van wat precies de mogelijkheden in dat kader zijn. Naar aanleiding van de casus Young Boys (zie het kader over Kris J. hierboven) heeft het RIEC wel de gemeente en de KNVB geïnformeerd om alert te zijn op dit soort situaties.

Weldoeners en goededoelenstichtingen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat een tweede vorm van weldoenerschap centraal. Nu gaat het om personen met een crimineel profiel die goede doelen ondersteunen, via stichtingen waarbij zij betrokken zijn of die ze zelf hebben opgericht. Wederom gaan we in op de aard van het weldoenerschap (§4.2), de achtergrond van de weldoeners (§4.3) en interventies die hebben plaatsgevonden (§4.4).

4.2 De aard van het weldoenerschap

In het onderzoek kwamen dertien casussen naar voren waarin de respondenten spreken van stichtingen (vermoedelijk) gerund door criminelen. Deze stichtingen hebben op papier een goed doel, en zijn daarin soms nationaal, soms internationaal gericht. De vijf stichtingen waarbij precies duidelijk was welke activiteiten ze ontplooiden, hadden heel uiteenlopende doelen. Op het buitenland georiënteerde stichtingen richtten zich bijvoorbeeld op het bieden van humanitaire hulp in Afrika, Azië, het Midden-Oosten of Oost-Europa, door projecten voor kinderen en weeshuizen te organiseren, maar ook door spullen op te sturen, zoals knuffels of kleding. In Nederland zelf gaat het bijvoorbeeld om projecten voor kansarme kinderen, maar ook om gemeenschapshuizen waar activiteiten worden georganiseerd voor specifieke etnische doelgroepen. Daarnaast komen allerlei rechtspersonen naar voren waarvan niet erg duidelijk is wat ze precies doen, maar waarbij uit de naam kan worden afgeleid dat het kan gaan om zaken als gezondheid, babyverzorging, milieu, dieren, ouderen, werkplaatsen, het aanpakken van zinloos geweld, enzovoorts. In één casus was sprake van een weldoener met vier stichtingen, terwijl in een ander geval een ‘makelaar in rechtspersonen’ ruim dertig, al dan niet actieve, stichtingen op zijn naam had staan. De wijze waarop de stichtingen staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel biedt lang niet altijd helderheid over hun precieze activiteiten. ‘Sommige omschrijvingen waren gewoon uitdagend te noemen: ze sloegen helemaal nergens op,’ aldus een geïnterviewde over een concreet geval.

De personen die worden opgevoerd als 'bestuurders' hebben vaak geen enkele kennis van of affiniteit met de activiteiten van de stichting, of duiken op allerlei plaatsen op. In de regel treden vrienden, kennissen of familieleden van de criminele hoofdpersoon op als bestuurslid. In een zaak waarin sprake was van een groot aantal stichtingen, zagen de geïnterviewden ook steeds dezelfde notaris opduiken, die klakkeloos alles goedkeurde.

Deze stichtingen hebben meestal niet de status van Algemeen nut beogende instelling (ANBI), maar staan wel ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Hoeveel geld erin omgaat is doorgaans niet helder. Slechts in één voorbeeld was dit wel bekend en ging het om een stichting die zou worden gefinancierd uit een nalatenschap die in de miljoenen liep. Overigens is deze nalatenschap voor zover bekend nooit of slechts voor een klein deel beschikbaar gesteld. In de andere casussen was het primaire doel duidelijk niet om veel liefdadigheidsactiviteiten te ontplooien. Tijdens een opsporingsonderzoek werden er volgens een geïnterviewde in een loods wel wat knuffels gevonden, 'maar die lagen er zo op het oog al heel erg lang'. Andere stichtingen leidden vooral een slapend bestaan en zochten geen aandacht.

Een opvallend type stichtingen zijn voedselbanken en kringloopwinkels, die in een drietal casussen naar voren komen. In een van de onderzochte zaken was er een *outlaw motorcycle gang* bij betrokken. De stichting bestond al langer, maar was 'overgenomen' door de motorclub, waarvan een lid toetrad tot het stichtingsbestuur. Een geïnterviewde van een RIEC zag in een niet al te rijke gemeente in de regio de ene na de andere kringloopwinkel verschijnen. 'Wat ze doen weten we niet, daar wordt niet naar gekeken, maar op zich is het opmerkelijk dat deze sector zo groeit.'

Tot slot worden nog enkele andere opvallende activiteiten genoemd waarbij criminele weldoeners betrokken zijn, zoals het opknappen van panden en inspanningen voor het behoud van cultureel erfgoed. Het gaat ook wel om huisjesmelkers die panden opkopen, renoveren en voor hoge prijzen verhuren op plaatsen waar gemeenten graag investeringen zien om wijken te verbeteren. 'Dit type investeerders profileert zich soms nadrukkelijk als weldoeners voor de stad, maar juist bij deze grote investeerders zijn soms twijfels over hoe het kapitaal bijeen is gebracht,' aldus een geïnterviewde RIEC-medewerker. Ook zien de autoriteiten dat de panden tijdens de verbouwperiode voor wietteelt worden gebruikt. Met name in kleine gemeenten zorgt dat voor dilemma's. Burgers met voldoende vermogen voor investeringen zijn vaak schaars en als de gemeente geen zaken met hen wil doen, kan dat weer leiden tot verpaupering.

Stichtingen zijn ondermijnend omdat ze, veel meer dan sponsoring, worden gebruikt voor het plegen van strafbare feiten, om criminele activiteiten te faciliteren, of om ze te verhullen. ‘Als crimineel ben je vandaag de dag achterlijk om nog een bv op te zetten. Een stichting is veel makkelijker! Bij een stichting hoef je je niet te verantwoorden,’ aldus een geïnterviewde. Fiscale controles vinden slechts mondjesmaat en steekproefsgewijs plaats en het toezicht op geldstromen die via stichtingen en verenigingen lopen, schiet derhalve ernstig tekort.

De stichtingen worden bijvoorbeeld gebruikt om fraude te plegen, crimineel geld wit te wassen of om een plek te creëren waar illegaal kan worden gegokt. Een stichting met een ideëel doel kan voor oplichters een hulpmiddel zijn om het vertrouwen te winnen van leveranciers, die vervolgens niet worden betaald. Onderzoek van een van de RIEC's bracht aankopen van goederen aan het licht die niets te maken hadden met het doel van de stichting, contante stortingen van vermoedelijk crimineel geld en geld dat snel via de stichting werd doorgesluisd naar andere rekeningen. Dit alles, zo werd verondersteld, om de belasting te ontduiken. Stichtingen worden ook gebruikt in combinatie eerste ondernemingen: de laatste om geld te genereren, de ander om het te verhullen.

In één casus trok het fenomeen van Stichting Administratiekantoren (STAK's) de aandacht. Deze kantoren treden op als beheerder voor de eigenlijke stichting, hetgeen het toezicht (nog meer) bemoeilijkt. Ook een dure auto of boot op naam van de stichting zetten, is handig uit het oogpunt van afscherming, omdat er dan niet zo gemakkelijk beslag op kan worden gelegd. Een motorbende die niet aan een clubhuis kan komen omdat de gemeente dat blokkeert, kan dat probleem oplossen door in een stichting te infiltreren die vastgoed bezit. Ze kunnen het pand dan gaan gebruiken als ontmoetingsplaats, voor het organiseren van feesten, of voor meer duistere activiteiten. Ondertussen hebben de autoriteiten dan de lastige taak om aan te tonen dat het pand niet meer voor het oorspronkelijke doel wordt gebruikt.

Naast deze directe vormen van ondermijning, heeft het rommelen met goededoelentichtingen uiteraard ook een negatief effect op het imago van de sector als geheel, waardoor ook bonafide inspanningen voor goede doelen schade kunnen lijden.

4.3 De achtergrond van de weldoeners

De voorgaande paragraaf liet al zien dat het criminele gehalte van de weldoeners relatief zwaar is. In vrijwel alle casussen ging het om personen van wie

bekend was dat zij criminele antecedenten hebben in de sfeer van verdovende middelen, fraude en oplichting. Daarnaast betrof het in een tweetal gevallen *outlaw motorcycle gangs* en ging het in één casus om een facilitator die stichtingen op zijn naam had staan die door tal van criminelen werden gebruikt. Ter illustratie: een van hen werd recentelijk aangehouden voor oplichting, maar was in het verleden actief met het regelen van panden voor illegale prostitutie en als hennepkweker. Daarnaast had hij ook enkele gewone ondernemingen gehad, waarmee hij de milieuregelgeving overtrad, respectievelijk crediteuren niet betaalde en 'vergat' benodigde vergunningen aan te vragen. Hij kan omschreven worden als een sprinkhaan die, telkens als een einde aan zijn activiteiten wordt gemaakt, ergens anders in het land weer opnieuw begint. Zijn laatste initiatief was een kringloopwinkel. In twee casussen ging het om een bedrijf dat werd geleid door iemand van wie geen strafbare feiten of contacten in het misdaadmilieu (meer) bekend waren. Hier was het meer hun 'louche' gedrag dat de aandacht trok, of hun financiële huishouding.

De motieven van de criminele weldoeners met goededoelenstichtingen hebben, het zal geen verbazing wekken, weinig uit te staan met de redenen waarvoor ze op papier zijn opgericht. In slechts één casus sprak de weldoener zich er zelf in de media over uit en verklaarde dat hij de stichting had opgericht om goede doelen te ondersteunen in een bepaald land vanwege de nationaliteit van zijn kinderen. Geïnterviewden namen dat niet erg serieus omdat hij altijd had ontkend dat hij de vader was.

In de casussen die met voedselbanken te maken hebben, profileren alle betrokkenen zich uitgebreid op sociale media. Ook degenen die zich inspannen voor monumenten, kunst of erfgoed, proberen daar goede sier mee te maken. Vooral *outlaw motorcycle gangs* zijn bewust bezig zich positief te presenteren. Satudarah is erg actief met stichtingen, bijvoorbeeld voor zieke kinderen (zie ook het kader over Satudarah in hoofdstuk 5). Enkele geïnterviewden stellen dat de veelheid aan negatieve berichtgeving over criminele activiteiten die ertegenover staat en de overheid die er bovenop zit en elke openlijke activiteit, zoals een *ride out*, als het even kan verbiedt, het effect van die pogingen wel teniet lijken te doen. In een andere casus werd, door een andere motorclub, vooral misbruik gemaakt van de naam van een liefdadigheidsstichting. De club organiseerde bijvoorbeeld een bijeenkomst waarop honderden *bikers* uit het hele land afkwamen, waar ze op sociale media kond van deden, terwijl dat niets van doen had met de ideële doelstelling van de stichting waar het evenement plaatsvond. In één casus kreeg de motorclub actieve steun van een gemeenteraadslid, dat zich zowel in de lokale politiek als in de media voortdurend hard maakte voor de 'belangen' van de club.

Een belangrijk motief voor motorbendes is, zoals al werd aangegeven, om langs deze weg aan een pand te komen dat zij als clubhuis kunnen gebruiken, aangezien de meeste gemeenten een directe aanvraag daarvoor tegenwoordig afwijzen.

Criminele weldoeners die hun stichtingen eerst en vooral gebruiken ten behoeve van hun illegale activiteiten, blijven logischerwijs liever onder de radar. Er valt ook niet veel te profileren, aangezien deze stichtingen vaak niet zichtbaar actief zijn.

In één gemeente plaatst een geïnterviewde de belangstelling van criminele weldoeners voor ideële stichtingen in de bredere context van de criminaliteitsproblemen en ziet de betrokkenheid bij goede doelen ook als wervingsstrategie. 'Er zitten veel mensen in een zwakke sociale positie, er zijn veel psychische problemen, families die het zwaar hebben, laagopgeleiden die in een vicieuze cirkel zitten. Sommige families zitten al generaties in de bijstand. Criminelen en motorbendes weten precies waar ze hun volgelingen kunnen vinden.'

John Jansen: van lid van de Juliëtbende tot Sinterklaas met een miljoenenfortuin

De in Breda opgegroeide John Jansen was, volgens politie en justitie, de leider van een van de meest gevreesde criminele bendes uit de jaren negentig: de Juliëtbende. De leden werden verdacht van en uiteindelijk ook veroordeeld voor hasjhandel, ontvoeringen van andere criminelen en afpersing. Op aanwijzingen van een kroongetuige heeft justitie wapendepots van de bende in de omgeving van Breda ontmanteld waar handgranaten, mitrailleurs, enkele kilo's semtex en een miljoen xtc-pillen werden gevonden (de Volkskrant, 2013). Na een mislukte bankroof, waarbij de politie Jansen neerschoot, werd hij veroordeeld voor meerdere bankovervallen.

John Jansen kwam opnieuw in het nieuws toen hij in 2010 2,5 miljoen euro won in de staatsloterij en besloot voor Sinterklaas te gaan spelen voor kinderen wier ouders afhankelijk waren van de voedselbank in Breda. Zo mochten kinderen tot 12 jaar voor 150 euro kiezen uit speelgoedfolders en jongeren van 12 tot 17 konden een laptop aanwijzen (Omroep Brabant, 2013). Naar eigen zeggen was Jansen altijd al een weldoener geweest. Zo citeert *Nieuwe Revu* hem als volgt. 'Ik heb in mijn leven meer belasting betaald dan wie dan ook. Maar wel aan wie ik het zelf wil, niet dat legale afpersen dat de Nederlandse staat doet. Als je zwart geld verdient, dan draag je een gedeelte af aan de mensen die het het hardst

nodig hebben. Straatbelasting, noem ik dat. Iedere dakloze en verslaafde in Breda ken ik al dertig jaar. Mijn maten noemden me vroeger al Sinterklaas.' (Koks, 2017)

Ondertussen heeft Jansen een eigen stichting opgezet waarmee hij jongeren helpt die het moeilijk hebben en ze een vangnet biedt. De stichting haalt de inkomsten uit een kringloopwinkel. Jansen geeft aan zelf ook geld in deze stichting te stoppen, ter aanvulling. De stichting biedt jongeren onderdak en werk in de kringloopwinkel (Koks, 2017). Justitie en de Belastingdienst hebben onderzocht of Jansen het winnende lot van de jackpot van 2,5 miljoen zelf had gewonnen of met crimineel geld had overgekocht, maar bewijs van het laatste kon niet worden gevonden (Nieuws.nl, 2013; Van der Sanden, 2016).³

John Jansen is door dit alles een bekend mediafiguur geworden. Waar hij in eerste instantie anoniem wilde blijven rondom het aanbieden van sinterklaascadeaus aan jongeren, presenteert hij zichzelf ondertussen als een moderne Robin Hood. Hij werkt aan een biografie en in 2016 is er al een documentaire over zijn leven uitgekomen (Van der Sanden, 2016).

4.4 Interventies

Dubieuze stichtingen komen meestal in beeld wanneer de betrokkenen al onderwerp zijn van opsporingsonderzoek. Het onderzoek is dan bijvoorbeeld aanleiding voor het RIEC of de gemeente om hen breed in beeld te brengen, waardoor aan het licht komt dat zij bij ideële stichtingen betrokken zijn. Signalen kunnen echter ook worden verkregen doordat het gedrag van criminele weldoeners afwijkt: hun stichtingen doen al gauw dingen die niet relevant zijn voor de doelstelling en ook als er allerlei luxe auto's op naam van de stichting zijn gezet, is dat vrijwel altijd een teken dat er iets niet in de haak is. Datzelfde geldt wanneer er sprake is van bestuurders zonder enige kennis van of ervaring met de activiteiten van de stichting; van 'beroepsbestuurders' die bij een hele

3 Overkopen van winnende loten is een witwastruc waarvan in de literatuur incidentele voorbeelden te vinden zijn (Spapens, 2008). De crimineel koopt met zwart geld het lot voor een fors hoger bedrag, bijvoorbeeld 30 tot 50 procent meer, van de eigenlijke winnaar. Met het lot, in dit geval de overboeking van het geld door de Staatsloterij, kan hij aantonen dat het 'eerlijk' gewonnen is en daarmee is het dus wit. Het probleem om de herkomst te verklaren verschuift daarmee natuurlijk wel naar de verkopende partij.

reeks van stichtingen betrokken zijn; of van bestuurders die zich direct na de oprichting weer laten vervangen. Een beperking is dat gemeenten goededoelensctichtingen pas in het vizier krijgen wanneer zij een aanvraag doen, bijvoorbeeld voor een vergunning of een subsidie. In dat geval kunnen ze op grond van de Wet Bibob worden gescreend. Wanneer er sprake is van antecedenten, kan dat instrument vrij eenvoudig worden ingezet, maar als dat niet het geval is, moeten geldstromen inzichtelijk worden gemaakt, wat veel tijd en expertise vergt die gemeenten niet altijd in huis hebben. In een aantal casussen is de Belastingdienst ingeschakeld om controles uit te voeren.

Wanneer de stichting opereert vanuit een pand, kan de gemeente ook op die grond actief controleren op allerlei zaken, zoals brandveiligheid. Als er echter geen strafbare feiten worden geconstateerd, zoals de aanwezigheid van gestolen goederen, drugs of wapens, is (tijdelijke) sluiting, of het ontzeggen van het gebruik, een zaak van lange(re) adem. In één casus viel het beheer van het pand onder de verantwoordelijkheid van de gemeente, waardoor eisen konden worden gesteld aan het gebruik en kon worden ingegrepen omdat wat de stichting er deed niet aan deze eisen voldeed. Wanneer de stichting niet de activiteiten ontplooit waarvoor ze is opgericht, kan het Openbaar Ministerie de rechter vragen om de bestuurders te ontslaan en hun een verbod op te leggen om voor een bepaalde periode, bijvoorbeeld vijf jaar, in die rol op te treden.

Criminele motorbendes zetten soms ingewikkelde schijnconstructies op om via een stichting aan een pand te komen dat zij als clubhuis kunnen gebruiken. In één geval ging het om een leegstaand pand dat door de eerste huurder, een gerenommeerd bedrijf, was onderverhuurd. Die onderverhuurder had het op zijn beurt weer doorverhuurd aan een stichting die gelieerd was aan de motorbende. Toen dat werd ontdekt, werd het contract opgezegd. Het duurde echter even voordat dit duidelijk werd, aangezien de clubleden zonder hun hesjes naar het gebouw kwamen en de motoren ergens anders neerzetten. Pas toen er overlastklachten kwamen, kon de gemeente gaan controleren en werden allerlei overtredingen geconstateerd van de Drank- en horecawet en het bestemmingsplan. In dit geval was de eigenaar van het pand bonafide en kon er snel worden ingegrepen. In een andere zaak was de eigenaar van het vastgoed echter een jeugdvriend van een lid van het chapter en niet erg genegen om mee te werken.

Tot slot kunnen ook private partijen worden betrokken bij het opwerpen van drempels voor bepaalde personen. Banken kunnen bijvoorbeeld discreet meewerken aan het weigeren van deze personen als klant. De Kamer van Koophandel kan worden verzocht om nieuwe inschrijvingen van deze personen direct te melden bij de politie.

Stichting Baby Care en de Al Houda-moskee in Geleen

De Nederlandse Financial Intelligence Unit (FIU) krijgt steeds meer meldingen binnen over stichtingen die als rechtspersoon misbruikt lijken te worden voor het financieren van jihadistische strijders of terroristische organisaties. Het zou daarbij vooral gaan om in Nederland gevestigde stichtingen die (online) duizenden euro's inzamelen voor noodhulp in het Midden-Oosten, maar waarvan de geldstroom niet goed te traceren is. De stichting als rechtspersoon maakt het mogelijk om te verbergen wie er daadwerkelijk achter zitten. Het hoofd van de FIU geeft echter aan dat niet iedereen heimelijk doneert aan dit soort stichtingen. Zo stelt ze: 'We hebben ook donaties voorbij zien komen met als omschrijving: "voor de broeders" of "voor de strijd".' (1Limburg, 2017a)

Het Openbaar Ministerie startte in 2015 een onderzoek naar een dergelijke casus in de omgeving van Geleen. Dit leidde in februari 2017 tot veertien invallen op verschillende locaties, die gelinkt waren aan twee organisaties. Het ging om de stichting Baby Care en de stichting Islamitisch Centrum Westelijke Mijnstreek, waar ook de eerder in opspraak geraakte Geleense Al Houda-moskee onder valt. Volgens de burgemeester van Sittard-Geleen Sjraar Cox, was deze moskee in een recordtijd afbetaald, zonder dat duidelijk was waar het geld vandaan kwam. Al in 2016 zou hij om opheldering over de financiële situatie van de moskee hebben gevraagd (1Limburg, 2017b). De moskee raakte ook in opspraak omdat de omstreken prediker Abou Hafs daar een lezing zou komen geven en omdat de moskee mogelijk banden zou onderhouden met een groep Haagse jihadististen (Van der Veen & Maessen, 2017; 1Limburg, 2017c). Stichting Baby Care is een aan de moskee gelieerde liefdadigheidsorganisatie die als doel heeft om, onder andere in conflictgebieden zoals Syrië en de Gazastrook, baby's, kinderen, vluchtelingen en minderbedeelden te helpen.

Het opsporingsonderzoek in 2017 was vooral gericht op witwaspraktijken door zowel de stichting Baby Care als de Al Houda-moskee. Beide stichtingen zijn met elkaar verbonden door onder andere de secretaris en vicevoorzitter van de moskee, Laarbi A., die ook als enige bestuurder van de stichting Baby Care optrad (Nieuws.nl, 2017a). De voorzitter van de moskee, bekeerling Stefan Z., werd aangehouden op verdenking van witwassen. Bij Laarbi A. kwam daar nog bij: deelname aan een criminele/terroristische organisatie, het werven voor de gewapende

strijd, financiering van terrorisme, het verhandelen van airsoft wapens en het voorhanden hebben van opruiend materiaal (Nieuws.nl, 2017b).

Daarnaast meldt *De Limburger* dat er nog meer verdachte praktijken waren rondom Stefan Z. en Laarbi A. Zo zou Z. dagenlang vermist zijn geweest in Libanon, waar hij zou zijn opgepakt na een ongeautoriseerd bezoek aan een vluchtelingenkamp. Daarnaast zou A. verschillende keren met een vrachtwagen met hulpgoederen naar Syrië zijn gereden, om daar op eigen houtje humanitaire hulp te verlenen, in plaats van samen te werken met de Rode Halvemaan (Van de Beek & Van Dyck, 2017).

Weldoeners en evenementen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de rol van criminele weldoeners bij evenementen centraal. Daarbij kunnen zij uiteenlopende rollen vervullen, zo wordt duidelijk uit de acht voorbeelden die werden onderzocht. Zo zien we personen met (vermoedelijk) een crimineel profiel terug als sponsor, organisator of als lid van het bestuur van een stichting die het initiatief neemt tot evenementen of benefietavonden. Achtereenvolgens komen weer de aard van het weldoenerschap (§5.2), de achtergrond en de motieven van de weldoeners (§5.3) en de wijze waarop de overheid probeert te interveniëren (§5.4), aan de orde.

5.2 De aard van het weldoenerschap

Twee van de acht casussen hadden betrekking op de sponsoring van sportevenementen. In het ene geval ging het om jeugd van tussen de tien en dertien jaar. In het tweede voorbeeld betrof het een internationaal sportevenement. Een complicerende factor in het laatste geval was dat de provincie eveneens sponsor was. Drie andere zaken hadden betrekking op jaarlijks terugkerende lokale evenementen: een sponsorrit voor gehandicapten en optochten. In twee van deze casussen ging het om sponsoring. In de derde zaak was de criminele weldoener voorzitter van het organiserend comité. In twee casussen betrof het activiteiten door een *outlaw motorcycle gang*. Een chapter organiseert elk jaar een groot evenement dat toegankelijk is voor iedereen, maar met enige regelmaat ook bijeenkomsten met een besloten karakter. In een tweede zaak was een andere motorclub regelmatig betrokken bij allerlei liefdadigheidsacties, zoals het helpen van kinderen in ziekenhuizen, rondrijden met gehandicapten en aandacht vragen voor een weeshuis in Afrika. In de laatste casus ging het om een bedrijf, waarvan de eigenaar regelmatig zijn eigen terrein beschikbaar stelde voor liefdadigheidsstichtingen om daar activiteiten te organiseren waarmee ze geld inzamelden.

5.3 De achtergrond van de weldoeners

De criminele achtergrond van de criminele weldoeners ligt in deze categorie vaker in de 'grijze' sfeer. Slechts bij twee personen die (op de achtergrond) bij een evenement betrokken waren, was op het moment dat zij als criminele weldoener bij de gemeente in het vizier kwamen sprake van recente antecedenten. Die betroffen illegaal gokken in een van de horecapanden van een persoon, huiselijk geweld en wietteelt. In twee casussen ging het om een motorbende, maar in een daarvan kon het chapter niet met zware criminaliteit in verband worden gebracht. In twee andere voorbeelden waren er vermoedens dat de weldoener crimineel actief is, bijvoorbeeld met het faciliteren van wietteelt, maar konden die verdenkingen (nog) niet hard worden gemaakt. In drie gevallen ging het om personen van wie bekend is dat zij in het verleden betrokken waren bij het plegen van strafbare feiten, zoals de productie van synthetische drugs, een mishandeling met dodelijke afloop en wietteelt, maar die al jarenlang uit beeld zijn van de opsporingsinstanties. Tot slot was het in één casus onduidelijk waar het geld vandaan kwam.

De motieven van de weldoeners lijken in dit geval niet direct van criminele aard te zijn en meer gericht op het verhogen van hun status. Uiteraard geldt ook hier dat het creëren van een positief imago de zakelijke activiteiten niet hoeft te schaden. In één casus maakte de gemeente zich wel grote zorgen dat de weldoener zijn status onder bijvoorbeeld jongeren gebruikte om ze naar zijn horecagelegenheden te lokken, en ze daar in aanraking bracht met verdovende middelen, illegaal gokken, of ze ronselde voor criminele 'klusjes'. Ook ten aanzien van motorclubs wordt de betrokkenheid door geïnterviewden in het algemeen gezien als onderdeel van een strategie om de club naar buiten toe positief te presenteren (zie ook elders in dit rapport). In ten minste drie casussen was duidelijk dat de weldoeners er vooral op uit waren om hun ego te strelen en zochten naar waardering vanuit de gemeenschap. Het is in elk geval duidelijk dat zij uitgebreid genoten van hun rol als 'lokale held'. In één casus viel echter op dat de weldoener er juist helemaal niet mee te koop liep en meer intrinsiek gemotiveerd was.

5.4 Interventies

Weldoeners die liefdadigheidsactiviteiten organiseren of sponsoren, zijn in de regel goed zichtbaar. Zeker de grotere evenementen komen al gauw in de lokale media en trekken vervolgens de aandacht van de gemeente.

Satudarah Groningen en stichting Ik Trakteer

Satudarah is een in Nederland opgerichte internationale outlaw motorclub met enkele duizenden leden. De club komt regelmatig negatief in het nieuws en leden worden in verband gebracht met uiteenlopende criminele activiteiten, waaronder witwassen, seksuele uitbuiting, het produceren en verhandelen van drugs, mishandeling en moord (RTV Noord, 2015).

Om te laten zien dat de club ook een zachte, sociaal betrokken en zorgzame kant heeft, is Satudarah betrokken bij verschillende liefdadigheidsinstellingen door het land. Zo is Satudarah Groningen de samenwerking aangegaan met liefdadigheidsstichtingen zoals Ik Trakteer en CherLana. Die zetten zich onder andere in voor zwangere vrouwen, asielzoekers en kinderen die onder de armoedegrens leven, en organiseren verschillende hulpacties, zoals het uitdelen van voedsel- en kerstpakketten en benefietavonden. Satudarah is zelfs hoofdsponsor van de stichting CherLana (Bakker, 2016). Die betrokkenheid kwam in 2015 in het nieuws, toen de Groningse burgemeester Den Oudsten een benefietavond verbood die door Satudarah en de stichting Ik Trakteer georganiseerd was. Zelfs toen de motorclub zich terugtrok uit de organisatie, in de hoop dat de benefietavond dan wel door kon gaan, bleef het verbod staan. Dit tot grote teleurstelling van de stichting en verschillende betrokken sponsors.

De initiatiefneemster van stichting Ik Trakteer zei hierover: ‘Satudarah zou komen om met de kinderen rondjes te rijden op motoren, zij hadden een springkussen geregeld en zouden met de kinderen T-shirtjes kleuren en cakejes versieren. Dat ging die dag allemaal niet door’ (RTL Nieuws, 2016)

De Groningse burgemeester is van mening dat clubs zoals Satudarah nooit gefaciliteerd mogen worden en hield daarom voet bij stuk. De benefietavond kreeg uiteindelijk groen licht in Assen, waarbij burgemeester Out wel de voorwaarde stelde dat leden geen zichtbare colors zouden dragen (Dagblad van het Noorden, 2015).

De Rotterdamse politiechef Frank Paauw ergert zich aan dit soort ‘misplaatste charmeoffensieven’ van outlaw motorcycle gangs. ‘Liefdadigheidsinstellingen moeten zich afvragen of ze wel met dergelijke organisaties in zee willen gaan’, zo meent hij (Van den Heuvel & Van Wely, 2016). Ondanks het feit dat de Assense burgemeester Out de benefietavond goed-

keurde, stelde hij later in het *Dagblad van het Noorden* dat het hem stoorde dat motorclubs zichzelf vaak afficheren als vriendelijk, gezellig en clubjes van mannen onder elkaar. 'Ze doneren aan goede doelen, ze sponsoren soms zelfs voetbalclubs. Focus je nu eerst maar eens op het stoppen met het veroorzaken van ellende, zou ik zeggen,' aldus Out (Wind, 2016)

De aard van de casuïstiek wisselt sterk qua omvang en reikwijdte. Het loopt uiteen van kleinschalige, lokale en relatief 'onschuldige' betrokkenheid, tot en met sponsoring van de grootste internationale evenementen. Zo had een verondersteld criminele weldoener een bedrijf met tientallen vestingen in het hele land en dook hij ook op in landelijke media, zoals het tv-programma *Businessclass*. De schaal waarop interventies moeten worden georganiseerd, wisselt derhalve sterk. Sommige weldoeners ontlene juist afscherming aan de omvang van hun activiteiten: aanpakken kan alleen door middel van een zeer grootschalig landelijk onderzoek, maar daartoe wordt niet gemakkelijk besloten.

Zoals in andere categorieën van weldoenschap, is het ook hier buitengewoon lastig om bestuurlijk te interveniëren als harde informatie over betrokkenheid bij het plegen van strafbare feiten ontbreekt. De gemeente kan pas nadere vragen stellen wanneer er een link is met lokale bevoegdheden, bijvoorbeeld als het evenement in de openbare ruimte wordt georganiseerd of in een gemeentelijke sporthal, of wanneer er subsidie wordt aangevraagd. De betrokkenen weten meestal heel goed hoever ze kunnen gaan. Zo maakte een motorbende bijvoorbeeld wel reclame voor een weeshuis, maar zamelden ze er geen geld voor in; dat zou immers goedkeuring van de gemeente hebben vereist. Soms kan alleen een 'goed gesprek' worden gevoerd in de hoop dat dit de weldoener afschrikt, maar daar is hij niet altijd gevoelig voor.

Een bijkomend probleem in een van de casussen was dat de weldoener een vooraanstaande rol speelde in de Turkse lokale gemeenschap, door jongeren op handen werd gedragen en ook de nadrukkelijke steun had van een raadslid van Turkse afkomst, dat zich bijvoorbeeld met een Bibob-traject bemoeide waaraan de weldoener werd onderworpen. Het was niet duidelijk of het raadslid dit uit vrije wil deed, uit misplaatste loyaliteit naar 'zijn' kiezers, of ertoe werd gedwongen. Ook in een ander geval wilde een raadslid zich gaan inzetten voor een weldoener, nadat deze in de media een klaagverhaal had opgehangen. Hij kwam daar echter snel van terug nadat hem wat meer informatie over de persoon in kwestie was verstrekt. Zoiets is uiteraard slechts mogelijk wanneer de integriteit van het raadslid op zichzelf niet ter discussie staat. In een derde casus

had de vrouw van de criminele weldoener zelf bij de gemeente gewerkt en was zij bovendien voorzitter van een lokale branchevereniging, wat haar bijvoorbeeld gemakkelijk toegang tot de burgemeester bood.

Weldoeners en de zorg

6.1 Inleiding

De vierde categorie die we in de casuïstiek hebben onderscheiden is aan de zorg gerelateerd weldoenerschap. In het buitenland zijn er, zoals aangegeven, allerlei voorbeelden te vinden van criminele infiltratie in de zorg, bijvoorbeeld de hulpverlening aan verslaafden. In Nederland kennen we die voorbeelden ook wel (zie het kader over Johan K. in §6.3), maar verreweg de meeste casuïstiek die in de interviews naar voren kwam, had betrekking op fraude met persoonsgebonden budgetten (pgb's). De vraag die dit opriep was dan ook of dit wel onder de noemer van 'weldoenerschap' kon worden geschaard. Pgb-bureaus zijn enerzijds commerciële ondernemingen en zijn niet opgericht om bij te dragen aan goede doelen. Anderzijds zijn ze wel actief in een sector die het welzijn van burgers betreft. Omgekeerd zagen we in hoofdstuk 4 dat er ook ideële stichtingen zijn waarvan eveneens het enige goede doel is de bankrekening te spekken of de criminele activiteiten te faciliteren van degenen die erachter zitten. Tot slot brachten ook de geïnterviewden pgb-fraudeurs spontaan naar voren als weldoeners. Opgeteld was dit voldoende om er in de context van het hier voorliggende onderwerp toch aandacht aan te besteden. In dit hoofdstuk gaan we daarnaast in op de betrokkenheid van criminele weldoeners bij religieuze activiteiten. In paragraaf 6.2 komt de aard van het weldoenerschap aan de orde, waarna we, evenals in voorgaande hoofdstukken, ingaan op de achtergrond en motieven van de weldoeners (§6.3) en de uitgevoerde interventies (§6.4).

6.2 De aard van het weldoenerschap

De grotere casussen die naar voren kwamen in de interviews, betroffen vrijwel allemaal fraude met pgb's. De aard daarvan is steeds vergelijkbaar: het gaat om het innen van het zorggeld, terwijl daar geen of gebrekkige zorgverlening tegenover staat. Aangezien per cliënt soms tienduizenden euro's per jaar worden vergoed, is dat een zeer lucratieve vorm van oplichting. In één casus waren de

fraudeurs er in de loop der jaren in geslaagd een hele reeks panden te verwerven en hadden zij bedrijven opgericht, dat alles ondergebracht in een ondoorzichtige kerstboom van rechtspersonen. Anderen lieten het zichtbaar breed hangen, bijvoorbeeld door in dure auto's rond te rijden. In twee casussen constateerden geïnterviewden dat de betrokkenen er zelfs de wietteelt voor vaarwel hadden gezegd. 'Ze kwamen erachter dat fraude met pgb-zorg veel lucratiever was dan de woningen vol wiet te zetten,' aldus een van hen. Er is echter ook een voorbeeld waarin de 'zorgverlening' juist werd gekoppeld aan wietteelt. Hier plaatste een stichting kwetsbare Marokkaanse vrouwen – onbekend is of zij ook pgb-gelden ontvingen – in panden die vervolgens ook voor hennepeteelt werden gebruikt.

Pgb-fraude is op allerlei manieren winstgevend. Jongeren die een pgb ontvangen worden bijvoorbeeld in een huis geplaatst waarna er feitelijk niet meer naar hen wordt omgekeken ('ze liggen er de hele dag alleen maar te blowen'). Zo bleek bij controle dat een 'erkend leerbedrijf en opvanglocatie' gevestigd was in een dichtgetimmerd slooppand, waar uiteraard geen enkele activiteit plaatsvond. Op personeel kan eveneens worden bespaard. In één casus werden voor de begeleiding louter stagiaires ingeschakeld. In twee andere gevallen werd personeel aangetroffen zonder zorgdiploma's en met criminele antecedenten. Activiteiten die daar geen enkele relatie mee hebben, worden gedeclareerd als zorg, of goedkopere groepsbegeleiding wordt verkocht als individuele begeleiding. Sommigen gaan nog een stap verder en verhuren de cliënten via andere bedrijven ook nog voor bijvoorbeeld schoonmaakwerkzaamheden, die ze tevens opvoeren als begeleiding, waardoor ze twee keer winst maken. In één voorbeeld moesten de cliënten gaan werken in een kringloopwinkel die door de criminele weldoener zelf was opgericht. In een andere zaak werden ze tewerkgesteld in de huishoudelijke hulp, gefinancierd vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning.

Sommige weldoeners treden op als bewindvoerder voor hun cliënten en maken van de gelegenheid gebruik om ook nog hun rekeningen te plunderen. In één geval werden cliënten gedwongen om mee te werken aan de fraude door briefjes te tekenen waarop uren nog niet waren ingevuld, of waarop zorg werd verantwoord die ze nooit hadden ontvangen. Het wekt dan ook geen verbazing dat in sommige zaken gewag wordt gemaakt van bedreiging van cliënten (of hun ouders) of zelfs van mishandeling, mogelijk omdat ze niet mee willen werken, maar wellicht ook omdat het ongekwalficeerde personeel niet weet hoe om te gaan met 'lastige' cliënten met psychische of gedragsproblemen.

De fraudeurs vinden hun klanten enerzijds in hun eigen sociale netwerken, met inbegrip van familieleden. Anderzijds is ook sprake van soms agressieve ronselpraktijken. 'We hebben gezien dat pgb-cliënten bij een goede zorgverlener worden weggehaald en goedkopere zorg krijgen bij een slechte andere,' aldus een geïnterviewde. Cliënten worden geworven met de belofte dat er direct woonruimte en zakgeld voor ze wordt geregeld. In twee gevallen werden gedetineerden die ontslag kregen al bij de gevangenispoort benaderd.

In enkele gemeenten wordt melding gemaakt van criminele weldoeners die zich op het jongerenwerk focussen. Zo was er een stichting in beeld die zich inzette voor de Marokkaanse jeugd, maar was bij het interviewen nog niet precies helder wat zich daar afspeelde. In een andere casus signaleerde de gemeente een plotselinge belangstelling van een motorclub voor het jongerenwerk. Van de leden van die bewuste club was niet bekend dat zij recentelijk betrokken waren bij het plegen van strafbare feiten, maar diverse van hen hadden antecedenten en geen ervan had (vast) werk. De activiteiten die ze voor de jongeren organiseerden waren zo op het oog vrij onschuldig, maar geïnterviewden maakten zich wel zorgen over waar deze plotselinge aandacht voor het welzijn van de jeugd door was gemotiveerd. Het zoeken naar crimineel 'talent' zou bijvoorbeeld een reden kunnen zijn. Uit recent onderzoek is bijvoorbeeld bekend dat motorbendes voor jongeren aantrekkelijk zijn als een alternatieve familie, zeker als er in het eigen gezin problemen zijn (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018).

Tot slot zijn er enkele voorbeelden aangedragen waarin een link met religieuze activiteiten bestaat. Vertegenwoordigers van diverse gemeenten uitten bijvoorbeeld twijfels over de financiering van moskeeën. Aangezien die gewoonlijk door bijdragen vanuit de hele etnisch/culturele gemeenschap worden betaald, is het echter begrijpelijk dat er ook donaties plaatsvinden door personen die niet legaal aan hun geld zijn gekomen. In gesloten religieuze gemeenschappen, niet alleen de islamitische, is men geneigd zaken onderling te regelen, waardoor de financiering ondoorzichtig is. Soms wordt echter geconstateerd dat bekende criminelen wel erg veel hebben bijgedragen. Ook in protestants-christelijke kringen komen donaties aan de kerk veel voor, en ook daar zijn soms dubieuze weldoeners actief (zie het kader over Johan K. in §6.3). In de inleiding van dit rapport werd overigens ook een voorbeeld gegeven van een geval dat zich in een van oorsprong katholiek dorp in het zuiden afspeelde.

Pgb-fraude in de Turkse gemeenschap met hulp van psychiaters

Bayram K. trad op als mantelzorger en als een soort adviseur binnen de Nederlandse Turkse gemeenschap. Hij had een klantenbestand van 800 mensen en er stonden er nog meer op de wachtlijst. K. begeleidde zijn cliënten naar de keuringsarts en leek alles van ze te weten. Dit verschaftte hem een goed imago en aanzien in de Turkse gemeenschap (Joachems, 2016a).

De rol van mantelzorger bleek Bayram K. echter vooral een goede dekmantel te verschaffen om jarenlang onopgemerkt te frauderen met pgb's. Volgens justitie was K. de hoofdrolspeler en ging het om grote bedragen. Bayram K. was samen met Nevsat S. bemiddelaar en verantwoordelijk voor het werven van 'patiënten'. Met de slogan 'ik help je om met pensioen te gaan' werden mensen, hoofdzakelijk van Turkse afkomst, benaderd met de vraag of ze een uitkering en een pgb wilden. Dit waren gewoon gezonde mensen die bewust meewerkten aan de fraudezaak. Deze neppatiënten werden vervolgens door de psychiaters Sinan G. en Jos G. beoordeeld en kregen een zware psychiatrische stoornis 'aangemeten'. Met die verklaring gingen Bayram K. en zijn neppatiënten naar de keuringsarts om een pgb aan te vragen. Door goed toneel te spelen of door het innemen van versuffende medicatie, werd de keuringsarts overtuigd van de stoornis en werd een indicatie verkregen die goed was voor een pgb en/of een arbeidsongeschiktheidsuitkering (Rueb, 2016). Het geld werd contant opgenomen en verdeeld tussen de 'patiënt', de bemiddelaars en de psychiaters. Bij de verantwoording van de zorgkosten werden vaak niet bestaande zorgverleners opgegeven (Rueb, 2016).

De zaak kwam aan het licht door klokkenluiders die naar de politie stapten. Vanwege de omvang van de fraude konden niet alle individuele gevallen onderzocht worden. In de uiteindelijke aanklacht werden 19 zaken behandeld waarin voor zo'n 1,5 miljoen euro onterecht was uitgekeerd. De pgb's per cliënt varieerden tussen de 6700 en 36.000 euro per jaar en het aantal 'patiënten' werd geschat op meer dan 1600. De totale schade liep vermoedelijk in de tientallen miljoenen euro's (Effting, 2012; Joachems, 2016a).

Het verzamelen van bewijs tegen de verantwoordelijken voor dit type fraude wordt bemoeilijkt door strikte privacyregels. Zo mogen, overigens terecht, medische dossiers niet zomaar door de politie worden ingezien en

zijn gesprekken tussen arts en patiënt vertrouwelijk, zelfs als het vermoeden bestaat dat het om een neppatiënt gaat. De precieze omvang van de fraude is daarom ook nog niet vastgesteld (Joachems, 2016a, 2016b). De rechters zagen Bayram K. als de regisseur van de fraude en veroordeelden hem tot vier jaar celstraf. De psychiater Sinan G. kreeg drie jaar cel, terwijl zijn collega Jos G. een boete werd opgelegd van 5000 euro en een verbod voor vijf jaar om zijn beroep uit te oefenen. Nevzat S. kreeg 6 maanden cel en 240 uur taakstraf. Daarnaast kondigde het Openbaar Ministerie aan de vier hoofdverdachten kaal te gaan plukken om hun criminele winsten af te pakken en er zouden nog rechtszaken volgen tegen de neppatiënten. Zorgverzekeraars en uitkeringsinstanties zijn bezig om de verstrekte uitkeringen terug te vorderen en ze hadden halverwege 2016 reeds vijf miljoen euro geïnd (Joachems, 2016b).

6.3 De achtergrond van de weldoeners

Wanneer we kijken naar de criminele achtergrond van de weldoeners zien we slechts één casus waarin sprake was van een fors strafblad ('30 pagina's'). In twee andere zaken waren er aanwijzingen van betrokkenheid bij wietteelt en was gefraudeerd om het startkapitaal te verwerven voor het opzetten van het pgb-bureau en de aankoop van panden. In de meeste gevallen waren er echter geen criminele antecedenten bekend, en konden evenmin banden met onderwereldfiguren worden vastgesteld. In één casus had de criminele weldoener wel persoonlijke banden met een coffeeshopeigenaar, terwijl in twee andere gevallen sprake was van betrokkenheid van een (criminele) motorclub.

Opvallend is dat slechts in enkele casussen ten minste een van de organisatoren achter de pgb-bureaus een achtergrond had in de zorg. Daarbij ging het om twee echtelieden van wie de vrouw over de zorgpapieren beschikte, terwijl de man het overige regelwerk deed. In één casus had de vrouw de leiding over het zorggedeelte en nam de man de bewindvoering van de cliënten voor zijn rekening. In een ander voorbeeld was sprake van een familiebedrijf: een vrouw verleende zorg en had daar de leiding over; haar echtgenoot deed het vastgoed en het management; de dochter handelde de aanvragen af en regelde bijvoorbeeld het testen van de cliënten en de schoonzoon trad op als advocaat. In een derde zaak was een vrouw alleen verantwoordelijk en huurde zij ook het personeel in, dat overigens een criminele of verslavingsachtergrond had, maar geen zorgdiploma's.

De motieven van de meeste weldoeners in de zorg lijken beperkt tot het zo veel mogelijk financieel profijt trekken van de activiteiten. Toch profileren enkelen zich in de media ook bewust als weldoeners, zij het dat ze dit pas gingen doen toen ze publiekelijk onder vuur kwamen te liggen. Van (criminele) motorclubs wordt vaker verondersteld dat hun optreden als weldoeners onderdeel uitmaakt van een bredere strategie om zich naar buiten toe zo positief mogelijk te profileren. Zoals al aangegeven, zou op de achtergrond echter ook meespelen dat ze op die manier in contact willen komen met kwetsbare jongeren, om ze later voor criminele hand-en-spandiensten te kunnen gebruiken. Ook in enkele andere casussen wordt verondersteld dat de weldoeners het vinden van 'nieuwe aanwas' als motief zouden kunnen hebben, zodat ze bij hen, veelal personen in kwetsbare posities, als er eenmaal een vertrouwensband was, wietkeukerijen in de woning zouden kunnen installeren.

Johan K., dictator met een christelijk tintje

In 2005 stichtte Johan K. het Jezus Centrum in Nijkerk, samen met zijn vrouw. Behalve bestuurder bij dit centrum was hij ook directeur van Stichting Intro. Beide waren christelijke stichtingen voor verslaafdenopvang en de opvang van mannen met psychosociale problemen. Daarnaast was K. eigenaar van een bedrijf genaamd Terra, waar keukenbladen werden gemaakt en waar de verslaafden bij wijze van dagbesteding konden werken (NOS, 2012; Omroep Gelderland, 2015a; 2015b).

Het zorgprogramma was vermoedelijk niet helemaal wat de cliënten ervan verwacht hadden. De 'behandeling' bestond uit kerkdiensten, Bijbelstudie en voltijdse tewerkstelling in de keukenbladenfabriek. Cliënten moesten intern wonen en hun geld laten beheren door K. Ze werden afgeschermd van de buitenwereld en stonden bij de stichting in de schuld voor de zorg- en inwoningskosten. Als vergoeding voor acht tot tien uur per dag werken in de fabriek, kregen cliënten vijf euro zakgeld per week. Daarnaast zou K. de pgb's en bijstandsuitkeringen van cliënten in beslag hebben genomen. Zodoende bracht hij hen in een afhankelijkheidspositie die, volgens de rechter, de reden was dat zij de situatie accepteerden. 'Als ze zouden weigeren, zouden ze met hun schulden op straat staan.' (NOS, 2012)

Cliënten en oud-cliënten legden verklaringen af over de gedwongen onbetaalde arbeid in de fabriek van K. ‘Alle jongens waren bang. Er heerste een cultuur van angst. Verslaafden moesten doen wat Johan wilde. Ze moesten naar zijn pijpen dansen, anders konden ze ophoepelen en moesten ze maar weer onder een brug gaan slapen,’ aldus een van de getuigen (*Algemeen Dagblad*, 2015). Ze noemden Johan een ‘dictator met een christelijk tintje’ en ‘een aardige man, maar hij gebruikt het christelijk geloof voor eigen gewin’.

In 2012 werd K. als hoofdverdachte met vijf anderen door een arrestatieteam gearresteerd. Hij werd onder andere verdacht van het frauderen met pgb’s, de omzet- en de inkomstenbelasting, uitkerings- en belastingfraude, faillissementsfraude, witwassen, mensenhandel, mishandeling en het bezit van een nepwapen (NOS, 2012; *Algemeen Dagblad*, 2015). De officier van justitie eiste 3,5 jaar tegen hem en wilde dat hij één miljoen euro aan frauduleus verkregen gemeenschapsgeld zou terugbetalen aan de staat (*Reformatorisch Dagblad*, 2014).

De rechtbank oordeelde dat K. kwetsbare mensen die om hulp kwamen vragen in een afhankelijkheidspositie bracht en dat hij vlak voor het faillissement geld en goederen aan zijn bedrijf zou hebben onttrokken, waardoor schuldeisers benadeeld waren. De rechtbank achtte de pgb-fraude niet bewezen, maar veroordeelde K. voor mensenhandel en faillissementsfraude tot achttien maanden cel waarvan acht voorwaardelijk (*Omroep Gelderland*, 2015a).

6.4 Interventies

De onderzochte casussen waarin sprake was van pgb-fraude, kwamen vaak aan het rollen doordat ouders van cliënten die niet of nauwelijks zorg ontvingen, aangifte deden. Ook kwam het regelmatig voor dat buurtbewoners gingen klagen over overlastproblemen die werden veroorzaakt door de cliënten. De cliënten zijn zelf doorgaans te zwak om aangifte te doen, zelfs wanneer sprake is van serieuze uitbuiting. De zaak publiciteit geven kan helpen om mensen te bewegen aangifte te doen.

Er zijn ook ‘aan de voorkant’ mogelijkheden om potentiële fraudeurs te onderscheppen. Zo zou een pgb-bureau dat zich bij een gemeente meldde, zorg gaan leveren in 33 gemeenten in zes verschillende provincies, terwijl een

eenvoudige controle uitwees dat er maar één personeelslid in dienst was en het bureau over geen enkel voertuig beschikte. Anderen vielen juist weer op door dat ze in een leaseauto ter waarde van minstens 100.000 euro kwamen voorrijden. Iemand trok de aandacht door haar dominante en negatieve gedrag, ook in contacten met de gemeente. De alertheid kan echter nog sterk worden verbeterd. 'Veel ambtenaren bij gemeenten denken puur klantgericht en beseffen te weinig dat ze ook gewoon kunnen weigeren als er indicaties zijn dat dingen niet kloppen,' aldus een geïnterviewde.

Het daadwerkelijk aanpakken is vaak een kwestie van zeer lange adem, zo laat de casuïstiek zien. De zaken hebben alle kenmerken van witteboordencriminaliteit en vergen uitgebreide analyse van administraties en financiële stromen. De Belastingdienst kan daarbij een belangrijke rol spelen, maar heeft als nadeel dat hij altijd openheid van zaken moet geven. Het wil dus nogal eens voorkomen dat de aankondiging van een controle ertoe leidt dat documenten 'zoekraken' of dat er plotseling brand uitbreekt, waarbij gek genoeg alleen de administratie in vlammen opgaat. Een andere manier om de Belastingdienst om de tuin te leiden is direct een nieuw bestuur aan te stellen als er een controle wordt aangekondigd. In grotere casussen is het goochelen met allerhande rechtspersonen en bestuursleden een belangrijke afschermingsmethode. Bestuursleden zijn meestal slechts stromannen, en er zijn ook voorbeelden waarin ex-cliënten als bestuurslid worden opgevoerd.

‘Wijkkoningen’ als weldoeners

7.1 Inleiding

De vijfde variant van weldoenerschap, betreft criminele personen die in achterstandswijken groot aanzien genieten (‘wijkkoningen’). Overigens hoeft het daarbij niet om één persoon te gaan; het kan ook meerdere leden van dezelfde familie betreffen. Het aantal naar voren gebrachte casussen was in deze categorie relatief klein (drie), hoewel er in recente literatuur ook andere voorbeelden te vinden zijn (bijvoorbeeld Moors & Spapens, 2017; Lam e.a., 2018). Daarom wordt ook op deze categorie weldoeners ingegaan.

7.2 De aard van het weldoenerschap

Het criminele weldoenerschap van ‘wijkkoningen’ komt op verschillende manieren tot uitdrukking. Ten eerste is een gemene deler dat zij mensen in de buurt laten meeprofiteren van hun welstand. Ze proberen uit te stralen dat ze rijk en succesvol zijn, bijvoorbeeld door het uitdelen van rondjes in het café of het organiseren van feestjes. Ook andere vormen van generositeit, zoals het lenen van geld aan mensen die krap zitten, komen voor. Dit kan er ook toe leiden dat men anderen de gelegenheid biedt om een centje bij te verdienen, bijvoorbeeld door wiet te knippen.

Tegenover dit alles staat dat de buurtbewoners hun ‘dankbaarheid’ moeten tonen, eerst en vooral door niet over de weldoener te praten met instanties, maar bijvoorbeeld ook door een seintje te geven als er vreemde snoeshanen in de buurt opduiken, of als er activiteit van de politie wordt gesignaleerd. In een casus die werd bestudeerd in het kader van eerder onderzoek, was in een Oost-Brabantse gemeente bijvoorbeeld sprake van buurtbewoners die bijna dagelijks aan het kanaal zaten te vissen en die, wanneer er meerdere politievoertuigen langskwamen die op weg leken naar de wijk, direct begonnen te bellen.

Zo’n systeem draagt vanzelfsprekend de criminele weldoener ontleent aan zijn woonomgeving, bijvoorbeeld een achterstandswijk, en verklaart mede

waarom hij er vaak de voorkeur aan geeft om ter plekke te blijven wonen, ook in relatief kleine huizen, terwijl hij zich gemakkelijk een grotere woning in een betere buurt zou kunnen veroorloven. Moors en Spapens (2017) geven echter ook een voorbeeld van een 'alternatieve burgemeester' die wel al jaren geleden uit de wijk waar hij was opgegroeid naar een villa was vertrokken, maar er toch nog altijd grote invloed had. Hier was de reden voor die betrokkenheid wellicht dat zijn criminele activiteiten, of die van handlangers, nog altijd in de wijk plaatsvonden.

Wijkkoningen manifesteren zich ten tweede door in de richting van instanties op te treden als adviseur of belangenbehartiger van individuele bewoners, of van de wijk als geheel. Moors en Spapens (2017) beschrijven ook daarvan enkele voorbeelden. Eén voorbeeld betrof een woonwagenvbewoner die vrijwel dagelijks audiëntie hield op zijn veranda en, net als Don Corleone in de film *The Godfather*, zijn kennissen met raad en daad terzijde stond als zij problemen hadden. In een ander geval trad de criminele weldoener namens de buurt op als spreekbuis richting de gemeente. Het zaken voor elkaar krijgen draagt uiteraard ook bij aan iemands status. Het doel van het onderhouden van contacten met de gemeente hoeft overigens lang niet altijd het belang van de buurt te zijn, bijvoorbeeld om voorzieningen te bepleiten. Het kan er ook om gaan vooral zaken voor de eigen familie of vrienden te regelen, zoals woningen, en 'ongewenste' personen uit de buurt weg te houden (zie ook het kader over Corin Denis in deze paragraaf).

Een derde kenmerk van dit type weldoenerschap is logischerwijs dat intimidatie al gauw op de loer ligt, wanneer de dingen niet naar de zin van de wijkkoning gaan. Burgers die bijvoorbeeld toch praten met de politie, kunnen represailles verwachten. Wanneer instanties zich niet wensen te conformeren aan eisen die namens 'de buurt' door de alternatieve burgemeester worden geformuleerd, bijvoorbeeld voor wat betreft het toewijzen van woningen, is het gevolg al gauw dat de ongewenste nieuwe bewoners worden weggepest.

Tot slot blijkt dat dit type weldoener liefst wat meer onder de radar blijft. 'Ze bouwen aanzien op door geld en status, maar vervullen hun weldoenersrol enkel een-op-een en meestal niet breder. Deze mensen willen vooral met rust gelaten worden en daarvoor is weldoenerschap functioneel,' aldus een geïnterviewde. Hoewel in één casus de weldoener ook optrad als sponsor van een sportclub, liep hij daarmee niet openlijk te koop. De wijkkoningen zoeken wel de media op wanneer zij vanuit de overheid tegenwerking ondervinden en vertellen dan verhalen die steeds neerkomen op: 'De overheid is mij bewust aan het kapotmaken, terwijl er geen spoor van bewijs is van strafbare feiten.' Wan-

neer er in het verleden wel veroordelingen waren, wordt betoogd dat de straf al lang is uitgezeten, het leven sindsdien is gebeterd en iedereen een tweede kans verdient.

Wijkkoning Corin Denis

No Surrender-captain Corin Denis is sinds zijn openlijke verschijning in het boek *De achterkant van Nederland* misschien wel de bekendste Tilburger uit het misdaadmilieu. Bij de instanties waren Denis en zijn familie al langer 'goede bekenden' en werden zij al jaren gezien als een constante criminele factor in de Tilburgse wijk Broekhoven. Met een geschiedenis in onder andere de georganiseerde hennepcultuur en de productie van synthetische drugs, hebben meerdere familieleden hun vermogen vergaard (Tops, 2018). In januari 2018 werd Denis veroordeeld voor zijn deelname aan een criminele organisatie die synthetische drugs produceerde, alsmede voor wapenbezit en hennepbezit (Van der Lee, 2017; Van der Lee & Van den Oord, 2018). Hij sloeg op de vlucht na zijn veroordeling en is op het moment van schrijven nog op vrije voeten (Wijdeven, 2018).

In het boek *Een ongetemde buurt* beschrijft de Tilburgse hoogleraar Pieter Tops de geschiedenis en de sociale verhoudingen in Broekhoven. Corin Denis komt veelvuldig aan het woord en daarbij wordt zijn rol als wijkkoning uitgebreid (en licht geromantiseerd) beschreven.

Zo blijkt dat wanneer er huizen in de straat beschikbaar kwamen, de familie Denis er als de kippen bij was om die voor zichzelf op te eisen. Wanneer de gemeente of woningbouwvereniging de woningen toch toeweest aan anderen, werden die simpelweg weggepest. En met succes. Denis: 'Op de hoek woonde mijn oom, op nr. 20 opa en oma, dan wij, 16 is de buurvrouw, daarnaast een zus van mijn vader, daarnaast een broer van mijn moeder, daarnaast een zus van mijn oma en daarnaast een zoon van de zus van mijn oma' (Tops, 2018). De invloed in de wijk helpt bij het afschermen van criminele activiteiten; er is sprake van een sterke sociale controle en een hoop mensen die een oogje in het zeil houden. Zo is de buurt alert op de aanwezigheid van politie en wordt er direct een seintje gegeven wanneer de politie actief is. Ook heimelijke observatieteamen maken in de buurt weinig kans.

Volgens een wijkagent verkreeg de familie Denis haar invloed niet door intimidatie maar door mensen in de wijk aan zich te binden en afhankelijk te maken. Ze regelden bepaalde zaken voor de buurt en gaven soms gul aan de voetbalvereniging. Denis had ook enige tijd een sportschooltje voor de buurtjeugd, naar eigen zeggen om hen van de straat en uit de problemen te houden, maar volgens politiemensen was het voor hem ook een manier om crimineel 'talent' te spotten.

Denis verklaart zelf: 'Wij hebben mensen in de buurt altijd geholpen. Mijn vader en ik ook. Te veel eigenlijk. Omdat mensen daar ook misbruik van maken. Dan komen ze van "ik kan mijn rekening niet betalen" en dan staan ze 's avonds in de kroeg. Het gaat niet om grote bedragen maar om het principe. Er is veel afgunst. De meeste mensen waren arm in de Vogel-tjesbuurt en wij hadden het goed thuis, wij kregen alles. [...] Sommigen kregen een hekel aan ons, omdat we een rijkere familie waren.' Inderdaad bevestigt een buurtbewoner dat de familie niet heel populair is in de wijk. Vooral het patsergedrag speelde daarbij een rol. 'Altijd als er gedoe was, was het bij hen.' Maar er werd in de wijk ook anders aangekeken tegen de synthetische drugs, waar de familie Denis met name actief in was, dan tegen de wietteelt, waar niemand veel kwaad in zag.

Desondanks wordt Denis gezien als een mediator bij conflicten in de buurt en werd zijn chapter van No Surrender door bewoners gevraagd om de veiligheid te garanderen toen de gemeente plannen had om een groep asielzoekers, weliswaar niet in de buurt zelf, maar wel dichtbij te huisvesten. 'Ik let erop dat er geen gekke dingen gebeuren, inbraken en zo. Ik zorg wel voor deze buurt, hou alles in de gaten [...] En ik hoor hier alles in de wijk. Er kan geen vreemde auto staan of het wordt me gemeld,' aldus Denis.

7.3 De achtergrond van de weldoeners

De casuïstiek die in het onderhavige onderzoek werd ingebracht door geïnterviewden, maar ook de voorbeelden uit de literatuur, laten zien dat het bij wijk-koningen vrijwel altijd gaat om personen die een achtergrond hebben in, of in verband worden gebracht met, zware misdaad, vooral drugscriminaliteit en

geweld. Dat komt dan met name tot uitdrukking in hun sociale netwerk, dat voor een belangrijk deel bestaat uit personen om wie eveneens een negatieve geur hangt, zoals bekende misdadigers, leden van motorbendes, of lokale zakenlieden die niet goed bekendstaan. Tegelijkertijd zijn ze zover doorgegroeid dat ze anderen het criminele handwerk kunnen laten opknappen en louter nog een faciliterende rol hoeven te spelen. Bij dat laatste valt bijvoorbeeld te denken aan een rol als bruggenbouwer of ‘relatiemakelaar’ die ze, op basis van hun uitgebreide netwerk in de onderwereld, voor andere (lokale) criminelen weten te spelen. Ze kunnen dan op basis van hun status of reputatie ‘commissie’ incasseren, zonder zelf nog op enigerlei wijze bij het plegen van de strafbare feiten betrokken te hoeven zijn. Ook kunnen zij een rol spelen als bemiddelaar in onderwereldconflicten.

Hun openlijke zakelijke bezigheden liggen bijvoorbeeld in de sfeer van het vastgoed, de horeca, wellness en de autobranche. Wijkkoningen worden door overheidsinstanties regelmatig aangeduid als ‘onaantastbaar’. Met die term wordt overigens niet zozeer verwezen naar hun onkwetsbaarheid voor overheidsinterventies, als wel naar het feit dat het veel moeite kost om te komen tot effectieve maatregelen, terwijl de capaciteit bij de overheid daarvoor vaak ontbreekt.

7.4 Interventies

Wijkkoningen zijn vanzelfsprekend in hun buurt bekende figuren en zoals hiervoor en uit de casus van Denis duidelijk werd, lang niet altijd even geliefd. Hoewel zij wel etaleren dat het hun materieel voor de wind gaat, wil dat nog niet zeggen dat zij daarmee direct de aandacht trekken van de instanties. In een van de casussen kwam de zaak in het vizier van de overheid toen de wijkagent brieven kreeg van buurtbewoners, die de wijk achteruit zagen gaan. Ouders van kinderen die voetbalden bij een vereniging waar een wijkkoning steeds meer invloed begon te krijgen, begonnen in de richting van de gemeente zorgen te uiten over de sfeer op de club. Onrechtvaardigheidsgevoel kan uiteraard ook meespelen: ‘Hoe kan het dat zij uitkeringen krijgen, terwijl ze hun sociale huurwoningen superluxe inrichten en zonder vergunningen mogen bouwen?’ Voorts komen ze op de radar van instanties wanneer ze met intimidatie of dreiging dingen naar hun hand proberen te zetten, zoals het onder druk zetten van de woningcorporatie om te bepalen aan wie huizen in de wijk worden verhuurd.

Het feit dat de wijkkoningen in de loop der tijd op grote(re) afstand zijn komen staan van de uitvoering van strafbare feiten, werkt complicerend bij het

toepassen van tegenmaatregelen. Het ultieme doel van de overheid is doorgaans het aantasten van de status van de wijkkoningen en duidelijk te maken dat het gaat om ordinaire criminelen. Dat laatste eenduidig aantonen valt soms echter niet mee, hoewel er ook voorbeelden zijn waarin wijkkoningen die zich al jaren profileren als succesvol zakenman, opeens in de fout gaan met een platvloerse vorm van misdaad als heling of flessentrekkerij.

Wanneer er duidelijke indicaties zijn dat zij nog wel actief betrokken zijn bij vormen van georganiseerde criminaliteit, moet dat vooral blijken uit opsporingsonderzoek. Wanneer sprake is van 'op afstand sturen', zijn dat doorgaans langdurige trajecten, die programmatisch moeten worden aangepakt. Bij een wijkkoning werd in het verleden bijvoorbeeld een strategie toegepast waarin eerst zijn vertrouwde secondanten tot onderwerp van opsporingsonderzoek werden gemaakt, om te bereiken dat hij noodgedwongen zelf weer dingen in eigen hand moest gaan nemen. Dit leidde uiteindelijk niet tot een lange veroordeling, maar vanwege die recente aantekening op het strafblad – de wijkkoning in kwestie had wel een behoorlijke lijst aan antecedenten, maar die waren op dat moment al minstens vijftien jaar oud – konden effectief bestuurlijke maatregelen worden getroffen tegen zijn legale ondernemingen. Bovendien werd, doordat over een en ander uitgebreid in de lokale media werd bericht, zijn status stevig aangetast, wellicht niet zozeer in zijn eigen buurt, waar zijn achtergrond natuurlijk al wel bekend was, maar wel in andere sociale kringen in de stad.

Wanneer een proactief (diepgaand) strafrechtelijk onderzoek geen optie is, zijn er mogelijk op fiscaal vlak aangrijpingspunten. In één casus was bijvoorbeeld sprake van een verdenking van btw-fraude, maar leidde die niet tot een veroordeling. In een ander voorbeeld nam een wijkkoning het bij zijn legale activiteiten niet al te nauw met zijn fiscale en arbeidsrechtelijke verplichtingen. Echter, in geen van de drie door de geïnterviewden naar voren gebrachte casussen was sprake van directe interventiemogelijkheden: de wijkkoningen hielden zich namelijk aan de vergunningsverplichtingen. In één casus bood het feit dat de weldoener spelers van een amateurvoetbalclub zwart betaalde, een breekijzer. Ook daarover werd uitgebreid in de media bericht, waardoor de wijkkoning uit de anonimiteit werd gehaald.

Conclusies en slotbeschouwing

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de drie hoofdvragen van het onderzoek beantwoord en de knelpunten die worden ervaren bij het aanpakken van criminele weldoeners op een rij gezet. Het begrip ‘crimineel weldoenerschap’ werd hierbij als volgt gedefinieerd:

Ideële of maatschappelijk nuttige activiteiten, die geheel of gedeeltelijk worden gefinancierd met zwart geld en/of (mede) worden gebruikt om illegale inkomsten, status of andere voordelen te verwerven.

In het vervolg wordt om te beginnen ingegaan op de hoofdvormen van crimineel weldoenerschap, alsmede op de achtergrond en de motieven van de weldoeners (§8.2). Daarna komt het ondermijnende karakter van het weldoenerschap aan bod (§8.3) en hoe crimineel weldoenerschap kan worden gesignaleerd en met interventies beteugeld (§8.4). Paragraaf 8.5 besluit dit hoofdstuk met een overzicht van de knelpunten en mogelijkheden om deze weg te nemen.

8.2 Hoofdvormen van crimineel weldoenerschap

In het onderzoek werden, aan de hand van de door gemeenten en RIEC's aangeleverde casuïstiek, vijf hoofdvormen van crimineel weldoenerschap onderscheiden: betrokkenheid bij de sport, in de vorm van sponsoring, of als bestuurslid; betrokkenheid bij door de weldoener zelf opgezette (of ‘overgenomen’) stichtingen met ideële doelstellingen; betrokkenheid bij evenementen, als sponsor of als organisator; ‘weldoeners’ die actief zijn in de zorg en op het terrein van de pgb; en ‘wijkkoningen’ die zich in hun eigen buurt als ‘alternatieve burgemeesters’ gedragen en namens de wijk optreden in de richting van de gemeente en haar instanties, en individuele bewoners met raad en daad bijstaan.

Om inzicht te krijgen in de omvang van crimineel weldoenerschap is gestart met het benaderen van gemeenten en RIEC's met de vraag of zij het fenomeen kennen, waarbij het zowel om recente, lopende of oudere gevallen mocht gaan. Van de gemeenten waarvan informatie werd verkregen, bleek 36 procent een criminele weldoener binnen de grenzen te hebben. Daarbij moet worden aangetekend dat van een groot deel van de gemeenten geen respons werd verkregen, terwijl er ook geen zaken bij het RIEC waren aangemeld. Het nabellen van 51 willekeurige gemeenten die niet hadden gereageerd, wees uit dat de belangrijkste reden hiervoor was dat het verzoek was blijven liggen. Van deze groep gemeenten bleek 35 procent alsnog een criminele weldoener te kennen. We mogen dus met enige mate van zekerheid aannemen dat minstens een derde van de Nederlandse gemeenten te maken heeft met het fenomeen van de criminele weldoener.

Grotere gemeenten rapporteren vaker criminele weldoeners dan kleinere. Dat kan te maken hebben met het feit dat in steden een groter aantal criminelen rondloopt, en dus de kans dat ten minste een van hen zich (tevens) als weldoener gaat manifesteren, per saldo groter is. Het is ook mogelijk dat kleinere gemeenten minder alert zijn op dit type ondermijning. Ook onstond soms de indruk dat ze geen vuile was wilden buitenhangen. Al met al kunnen we echter concluderen dat crimineel weldoenerschap zeker geen incidenteel verschijnsel is.

Bij gemeenten en RIEC's die aangaven dat zij te maken hebben met crimineel weldoenerschap, is in persoonlijke interviews nader inzicht verkregen in de casuïstiek. Die informatie kon veelal worden aangevuld met mediaberichten: over de meeste casussen bleek al het nodige geschreven. In totaal werden 55 casussen aangedragen, waarvan er 52 in de voornoemde vijf categorieën vielen. Daarvan zijn er ongeveer 20 diepgaand besproken in interviews, terwijl de resterende zaken alleen werden aangestipt.

De casuïstiek laat zien dat er criminele weldoeners hoofdzakelijk drie soorten (criminele) achtergronden hebben. De eerste categorie bestaat uit personen die verdachte worden in een strafzaak, en waarbij er aanleiding is om hun activiteiten breed onder de loep te nemen, waarna duidelijk wordt dat zij sportclubs of evenementen sponsoren, of bij goededoelentichtingen betrokken zijn. Omgekeerd is dat soms al direct helder, wanneer een lokaal bekend persoon die zich manifesteert als weldoener, opeens wordt gearresteerd.

De tweede categorie zijn de *outlaw motorcycle gangs*, die tot op heden in Nederland, met uitzondering van de Bandidos (uitspraak in eerste aanleg), niet gelden als criminele organisaties en derhalve niet verboden zijn. Dergelijke motorclubs proberen zich naar buiten toe nadrukkelijk positief te presenteren, waarbij de overheid hun betrokkenheid bij goede doelen met argusogen volgt.

De derde en meest omvangrijke categorie weldoeners zijn personen of bedrijven waarbij sprake is van minder concrete indicaties dat zaken niet in de haak zijn. Het gaat bijvoorbeeld om personen die in het verleden met politie en justitie in aanraking zijn geweest en een strafblad hebben, maar die nadien hun leven lijken te hebben gebeterd en een op het oog geslaagde overstap naar de 'bovenwereld' hebben gemaakt. Toch blijft dan vaak het vermoeden hangen dat ze slechts hebben geleerd om zich beter af te schermen, zeker als ze nog altijd nauwe vriendschappelijke relaties met onderwereldfiguren onderhouden. Andere weldoeners wekken wantrouwen op omdat ze actief zijn in branches waaraan een negatief imago kleeft, zoals eigenaren van coffeeshops of pandjesbazen. Voorts zijn er ondernemers die opvallen door hun louche, intimiderende of patsergedrag, gekoppeld aan hun ogenschijnlijk warme banden met anderen die soortgelijk gedrag vertonen, en die al dan niet lid zijn van de plaatselijke onderwereld.

Bij de start van het onderzoek gingen we uit van de veronderstelling dat criminele weldoeners vooral worden gestuurd door hun wens om zich te presenteren als een gewaardeerd lid van de gemeenschap. Dat blijkt voor degenen die zich richten op sport en evenementen inderdaad het primaire motief. Ze willen erg graag 'leuk' gevonden worden en genieten van de positieve aandacht. Er zijn sterke aanwijzingen dat met name motorbendes planmatig te werk gaan en naar buiten toe bewust een beeld van 'een gezellige broederschap van grote kerels met kleine hartjes' proberen te creëren, als tegenwicht voor de berichtgeving over de criminaliteit en het geweld waar een (fors) deel van de leden bij betrokken is.

Individuele weldoeners zijn echter lang niet altijd strategisch bezig met hun imago, zo is althans onze indruk. Ze worden bijvoorbeeld ook sponsor omdat ze zelf bij de sportvereniging hebben gespeeld, hun kinderen in die sport actief zijn, of omdat de lokale club een dorpsgenoot die financieel goed lijkt te boeren, actief benadert. 'In dorpen val je als je geld hebt zelfs juist in negatieve zin op als je de lokale clubs niet meesponsort,' zo gaf een van de respondenten aan. De mogelijkheid bestaat ook dat niet zozeer de crimineel zich interesseert voor het weldoenerschap, maar dat zijn vrouw het initiatief neemt, zoals in de zaak van de Esbeekse manege die in de inleiding van dit rapport werd aangehaald.

Voor de meeste criminele weldoeners die liefdadigheidsstichtingen hebben opgericht of een pgb-bureau, lijkt daarentegen het 'goede doel' van ondergeschikt belang. Dat geldt ook voor de 'wijkkoningen'. De 'goede werken' zijn puur een vehikel om strafbare feiten te kunnen plegen, ze te faciliteren, of om loyaliteit en zwijgzaamheid van buurtbewoners te bevorderen. De liefdadig-

heidsstichtingen – maar hetzelfde geldt voor stichtingen met andere papieren doelen – worden voornamelijk gebruikt om criminele geldstromen te verhullen. Voor de pgb-fraudeurs is het vergaren van zo veel mogelijk geld het primaire oogmerk. Voor motorbendes die een voedselbank oprichten (of overnemen) is het doel vooral om op die manier toch aan een clubhuis te komen.

8.3 Het ondermijnende karakter van weldoenerschap

De tweede onderzoeksvraag betreft de wijze waarop criminele weldoeners zich manifesteren en ondermijnend actief zijn. Daarbij moet een onderscheid worden gemaakt tussen de omvang van de activiteiten van de individuele weldoeners en de 'bijdrage' die zij leveren aan het ondermijnen van bepaalde sectoren.

De activiteiten van de criminele weldoeners lopen sterk uiteen in omvang en impact. Soms gaat het om niet meer dan een bijdrage van enkele honderden euro's, in ruil voor een reclamebord dat, behalve de bezoekers van de voetbalclub, verder niemand ziet. In andere gevallen gaat het om weldoenerschap op grote schaal, waarbij zelfs voor Nederland prestigieuze internationale evenementen in het geding kunnen zijn, of waarbij een bedrijf dat met uitbuiting in verband werd gebracht, voetbalclubs in meerdere gemeenten sponsorde.

Sponsoring van sportclubs leidt tot competitievervalsing, wanneer van een forse injectie met crimineel geld, of omdat er onder de tafel wordt betaald, betere spelers kunnen worden aangetrokken. Wanneer een sponsorende of besturende criminele weldoener wordt aangehouden, veroordeeld of geliquideerd, kan dat desastreuze gevolgen hebben voor de reputatie van clubs, maar ook voor evenementen waarbij zij betrokken zijn. Pgb-fraude ten slotte is vanzelfsprekend vooral 'gewone' criminaliteit, waarbij gemeenschapsgeld in de zakken van criminelen verdwijnt, ten koste van zwakke en zorgbehoevende burgers, die in een aantal van de hier bestudeerde casussen grootschalige vormen heeft aangenomen.

De activiteiten van criminele weldoeners manifesteren zich, afgezien van de directe schade voor slachtoffers, op een drietal manieren in schadelijke ondernijning. Ten eerste dragen ze bij aan de acceptatie van maatschappelijk ongewenst gedrag, dat is althans het doel van de weldoeners. Daarmee is ook sprake van een aanzuigende werking op bijvoorbeeld kwetsbare jongeren die de doelgroep van de 'goede werken' zijn. Een dergelijke impact is het meest zichtbaar bij criminele motorbendes. Ook individuele weldoeners kunnen proberen te bereiken dat hun – overigens vaak onbewezen – minder prettige kanten, althans

voor een deel, kunnen worden weggestreept tegen het ‘goede’ wat zij voor de samenleving doen. Het kan, zeker in de eigen sociale kring, leiden tot bewondering wanneer de weldoener steeds een stukje ‘slimmer’ blijkt te zijn dan de overheid die hem het leven zuur maakt en ondanks alles gewoon door kan blijven gaan.

Het is ten tweede duidelijk dat criminele weldoeners forse schade kunnen aanrichten aan het imago van de (maatschappelijke en economische) sectoren of goede doelen waar zij actief zijn. Dit is het meest evident bij pgb-bureaus, die na de vele berichten over fraude ondertussen als complete branche in een kwaad daglicht staan. Bonafide ondernemers worden bovendien op extra kosten gejaagd omdat zorgkantoren elke declaratie tot op de komma controleren, voortdurend aanvullende informatie wensen en daardoor soms pas na maanden uitkeren. Ook kan er negatieve beeldvorming ontstaan rondom op zichzelf zeer nuttige en belangrijke activiteiten, zoals het amateurvoetbal of voedselbanken.

Tot slot is duidelijk dat criminele weldoeners die zich actief laten zien in de lokale gemeenschap en media, ook de integriteit van de overheid aantasten. In opvallend veel casussen wordt gewag gemaakt van korte lijntjes met gemeente-bestuurders, raadsleden of hoge ambtenaren, die zich soms actief inzetten voor de belangen van de criminele weldoener, of in ieder geval terughoudend zijn met ingrijpen omdat de weldoener nu eenmaal een belangrijk lid van de lokale gemeenschap is, en de activiteiten waarbij hij betrokken is, niet kunnen worden gemist.

8.4 Signaleren en interveniëren

De derde onderzoeksvraag had betrekking op hoe criminele weldoeners in Nederland worden gesignaleerd, hoe er tegen hen wordt opgetreden en welke dilemma's en problemen zich daarbij voordoen.

Signaleren van criminele weldoeners

In de praktijk zijn de casussen van criminele weldoeners op verschillende manieren aan het licht gekomen. Bij vier van de vijf typen criminele weldoeners (sport, stichtingen, evenementen en ‘wijkconingen’) spelen toeval en indirecte aandachtvestiging op de weldoenersrol een belangrijke rol. De weldoener komt in beeld in een opsporingsonderzoek met een andere focus, of vanwege de ontdekking van bijvoorbeeld een partij drugs, een lab of een wietkwekerij waaraan hij te liëren valt, of vanwege klachten uit de buurt. Specifiek ‘halen’

van informatie door middel van analyse gebeurt relatief weinig, terwijl er soms wel aangrijpingspunten zijn, zoals bij stichtingen die luxevoertuigen op hun naam hebben staan.

De term 'crimineel weldoenerschap' is relatief nieuw en als thema staat het bij veel instanties nog niet specifiek op de agenda. Geïnterviewden stellen dat het weldoenerschap bij (het voorbereiden van) interventies niet apart wordt geproblematiseerd, maar eerder in de zijlijn wordt vastgesteld. Als een drugs-crimineel bijvoorbeeld iets doet met goede doelen, maar dat niet direct functioneel lijkt te zijn voor het plegen van de strafbare feiten die men in onderzoek heeft, dan wordt er geen aandacht aan besteed. Wel geven verschillende respondenten aan dat er in die gevallen actief wordt gelet 'het voorkomen dat de burgemeester of wethouder met de betreffende persoon op de foto gaat'. Weldoenerschap wordt meestal nog niet als een afzonderlijke vorm van ondernijning geproblematiseerd, terwijl daar wel alle aanleiding toe is.

Bij crimineel weldoenerschap in de zorg verloopt signalering van zorgwekkende praktijken anders. Dit is namelijk wel aangiftecriminaliteit en de zaken komen meestal aan het rollen als betrokkenen gaan klagen over de activiteiten van de pgb-ondernemer. Weliswaar ligt in het onderzoek dan de nadruk op fraude of uitbuiting, maar die zijn dan wel gerelateerd aan het weldoenerschap. Knelpunt is evenwel dat het heel moeilijk blijkt om te investeren in integraal onderzoek op dergelijke zorgzaken, omdat ze niet goed passen in de inhoudelijke doelaafbakening van de RIEC's en in de prioritering van het functioneel parket. Enkele respondenten spreken de verwachting uit dat dit gaat kantelen, nu enkele grotere pgb-fraudezaken over het voetlicht zijn gebracht. Zij verwachten dat er vanuit gemeenten en de zorginspectie meer zal worden aangestuurd op (integraal) onderzoek. Dit is in hun ogen ook nodig om dergelijke praktijken te voorkomen.

Over de noodzaak van het screenen en controleren van sponsors en bestuurders van clubs en betrokkenen bij goededoelensstichtingen lopen de meningen uiteen. 'Intensivering is wenselijk' maar, bij de huidige stand van zaken, 'praktisch onmogelijk', is de primaire reactie van veel respondenten. Vanuit de Bibob-wetgeving kan de overheid elke instantie die bij ze aanklopt voor een subsidie of voor een vestigingsvergunning, onderwerpen aan een toets. Dat geeft voor wat betreft de handhaving gerelateerd aan sportclubs zeker houvast. Deze clubs kunnen meestal niet zonder subsidies, gebruiken vaak sportterreinen of -hallen van de gemeente en hebben een drank- en horecavergunning nodig voor de kantine. Dit biedt de mogelijkheid om transparantie te eisen over de financiën en eisen te stellen aan goed bestuur. Daar staat tegenover dat er

standaard nauwelijks aandacht is voor de eventuele criminele antecedenten van sponsors, zeker als het kleinere geldschietters zijn. Ook de achtergrond van bestuursleden wordt niet structureel gescreend. Zeker als het kleinere sponsors betreft om ze actiever de voet dwars te zetten: ‘Het is maar tientjeswerk, dus wat kan het kwaad.’ Toch lijkt zo’n ‘laat maar waaien’-houding zich vreemd te verhouden tot het algemene beleid van veel gemeenten bij de aanpak van ondermijning, waarbij gemikt wordt op het vergroten van de meldingsbereidheid, het faciliteren van het herkennen van onregelmatigheden door ambtenaren en partners, en het benadrukken van het maatschappelijk belang van het melden van en reageren op mogelijk ondermijnend gedrag (ter voorkoming van criminele infiltratie).

Van signaleren naar interveniëren

Bij enkel vermoedens is het lastig voor gemeenten om te bepalen wat men ermee aan moet. We zien dan de neiging om te wachten tot de betrokkene zichzelf in de problemen werkt, door een (nieuw) strafbaar feit te begaan. Voor die tijd zijn ‘stopgesprekken’ waarin men tegenover de betreffende club of stichting de vermoedens uitspreekt, veelal onmogelijk omdat dan onmiddellijk wordt gevraagd om onderbouwing. Die kan meestal niet worden gegeven omdat de betreffende gegevens vertrouwelijk zijn. Wel kan in de tussentijd een ‘dossier’ worden opgebouwd tegen de criminele weldoener. Dat kan *high profile* door middel van een opsporingsonderzoek, maar ook *low profile*, door ambtenaren te vragen hun waarnemingen te bundelen en waar mogelijk de verdachte locatie te bezoeken.

Complete opsporingsonderzoeken stuiten nogal eens op prioriterings- en capaciteitsproblemen, terwijl aan het opbouwen van dossiers nog weinig wordt gedaan, zo blijkt uit onze interviews. Toch is die bundeling van signalen bij veel criminele weldoenerszaken cruciaal om stappen te kunnen zetten, zo horen we terug in de gesprekken. Bij zaken die lang in de week hebben gelegen voordat er interventies plaatsvonden, bijvoorbeeld in afwachting van een misstap van de verdachte, had achteraf beschouwd ook al eerder actie kunnen worden ondernomen.

Interessant is het om te zien dat het fenomeen van criminele ‘wijkkoningen’ die zich ook manifesteren als weldoeners, in toenemende mate niet enkel vanuit het strafrecht wordt geïdentificeerd, maar ook vanuit de kant van de sociale impact ervan. In dergelijke gevallen is er vanuit de politie en het Openbaar Ministerie vaak al vanaf het begin samenwerking en gegevensuitwisseling, ook met de wijkagent en wijkcoördinator van de gemeente. In de hier bestudeerde

casussen was in twee van de drie gevallen ook nadrukkelijk sprake van het financieel steunen van en zichtbaar aanwezig zijn bij lokale sportverenigingen. Bij één voorbeeld waren de bewoners de ermee samenhangende intimidatie zat. De wijkagent kon deze signalen bundelen en het probleem aankaarten. Het leidde tot een opsporingsonderzoek en een langjarig integraal (vervolg)project dat zich primair richt op het van de troon stoten van deze persoon.

Het blijft echter in algemene zin lastig om enkel vanuit de analyse van al beschikbare informatie te komen tot verdenkingen die zwaar genoeg zijn voor onmiddellijke strafrechtelijke actie, zeker als er geen duidelijke signalen zijn dat de weldoener actief is in de zware misdaad. Bovendien kost het grondig doorlichten van het hele 'systeem' rondom de weldoener – in de grotere zaken kan sprake zijn van tientallen rechtspersonen en omvangrijke sociale/criminele netwerken – erg veel tijd. Het lukt sommige weldoeners om persoonlijk uit beeld te blijven, waardoor de aanpak zich niet direct op hen kan richten, maar eerst hun vertrouwelingen benaderd moeten worden. Soms biedt dan juist het weldoenerschap, het onder de tafel betalen van sportclubs of sporters, of hun vage goedbedoelensstichtingen, aanknopingspunten.

Slechts enkele RIEC's hebben omvangrijke analyses uitgevoerd om zicht te krijgen op stichtingen die een link lijken te hebben met personen die ook in beeld zijn in opsporingsonderzoeken. Dat leidt dan wel tot de vaststelling dat er van alles niet klopt, maar vervolgacties zijn ook dan lang niet altijd gemakkelijk te organiseren. Hier wordt een dilemma zichtbaar dat voortvloeit uit hoe de RIEC's werken. Zij krijgen vaak zaken toegeschoven die de gemeenten te ingewikkeld vinden. Vervolgens worden er door het RIEC nadere analyses verricht en komt daar een lijstje uit met mogelijke interventies. De oorspronkelijke partij moet daar dan wel mee aan de slag en dat commitment blijkt er niet altijd te zijn. Volgens geïnterviewde RIEC-medewerkers zijn er met enige creativiteit vaak wel degelijk interventiemogelijkheden te vinden, waarvan het grootste deel in dit rapport als voorbeeld de revue is gepasseerd.

8.5 Knelpunten en wensen voor de toekomst

Interventieruimte bij de opsporing en de Belastingdienst

Het allerbelangrijkste knelpunt dat uit de casuïstiek naar voren komt is een gebrek aan menskracht en middelen. In veel zaken waarin 'onderbuikgevoelens' spelen, bestaan aangrijpingspunten voor nader onderzoek dat kan leiden tot interventies, maar kunnen die niet worden benut omdat eenvoudigweg de (juiste) personele

capaciteit ontbreekt. Strafrechtelijke opsporingsprioriteiten zijn nog immer strak omschreven en ook een RIEC-casus moet aan specifieke criteria voldoen. Beide passen lang niet altijd op de activiteiten van de weldoeners. Uiteraard zijn ook niet alle ondermijnende activiteiten van weldoeners (zie hierna) dusdanig van belang dat ze de hoogste opsporingsprioriteit moeten krijgen.

De Belastingdienst heeft vaak wel mogelijkheden om vanuit fiscaal perspectief nader onderzoek te doen, maar dat heeft als nadeel dat dit niet op heimelijke wijze kan, met als gevolg dat na aankondiging van een boekenonderzoek allerlei tegenmaatregelen worden getroffen om de fiscus te misleiden. De FIOD kan wel in het verborgene opereren, maar beschikt slechts over een zeer geringe opsporings- en analysecapaciteit.

De rol van de gemeenten

De gemeente ontleent de nodige bevoegdheden aan de taken in het kader van de handhaving van de openbare orde en uiteenlopende reguleringswetgeving (tezamen met nationale handhavers, zoals de Inspectie SZW). De Wet Bibob is in dat kader eveneens een krachtig instrument. Hierbij moet wel worden aangekend dat zwaardere bestuurlijke maatregelen vaak pas kunnen worden genomen als er ‘harde’ strafrechtelijke of fiscale informatie voorhanden is, terwijl juist het probleem is dat bij veel weldoeners de strafbare feiten van te lang geleden dateren of dat zij zelfs nooit veroordeeld zijn.

De gemeente heeft relatief weinig aanknopingspunten als een liefdadigheidsstichting alleen op papier bestaat, of als er wel een fysieke locatie is, maar de criminele weldoener geen gebruik maakt van de overheid. Met andere woorden: als er geen sprake is van subsidies; er geen vergunningen nodig zijn; er niets gebeurt dat in strijd is met het bestemmingsplan; en de openbare orde niet in het geding is. Wat betreft outlaw motorcycle gangs zou het verbieden ervan het de gemeente een stuk gemakkelijker maken om aan hun weldoenersactiviteiten een eind te maken. De vraag is voorts of de ervaringsdeskundigheid die de RIEC's en de gemeenten in de loop der tijd hebben ontwikkeld op het vlak van interventies, zeker als die gebaseerd zijn op complexe reguleringswetgeving, op dit moment effectief wordt uitgewisseld. Een informeel netwerk dat periodiek bij elkaar komt om ervaringen uit te wisselen, zou bijvoorbeeld toegevoegde waarde kunnen hebben.

In het algemeen blijkt uit de casuïstiek dat de alertheid bij gemeenten op criminele weldoeners nog niet altijd goed op orde is. Zeker afdelingen die subsidie of zorgbudgetten verstrekken, willen klantgericht werken en zelfs eenvoudige preventiemaatregelen, al is het maar een korte zoektocht op het internet, worden

lang niet altijd genomen (zie ook Van der Velden e.a., 2017). De casuïstiek laat zien dat criminele weldoeners er soms vrij gemakkelijk in slagen om een raads-lid, of zelfs gemeentebestuurders, voor hun karretje te spannen, al dan niet nadat ze onder druk komen te staan en in de media gaan klagen dat de overheid hen zonder reden steeds weer dwars zit. In hoeverre daarbij sprake is van welwillen-de onwetendheid of van criminele infiltratie, wordt uit de beschikbare informa-tie niet altijd duidelijk, maar ook hier kan de bewustwording worden vergroot. Dat geldt ook voor de weerbaarheid ten opzichte van lokale 'weldoenersdilem-ma's'. Sommige (vermoedelijk) criminele weldoeners zijn in hun stad, dorp of buurt immers personen met heel wat invloed en status. Ook de activiteiten waar-bij zij betrokken zijn, zoals de voetbalclub, kunnen vanuit sociaal oogpunt soms moeilijk worden gemist. Daarbij wijzen de antwoorden van enkele responden-ten ook hun terughoudendheid in het 'hard aanpakken' van weldoeners die afkomstig zijn uit minderheidsgroepen, uit angst voor stigmatisering. Met name de Turkse gemeenschap wordt in dit kader genoemd.

Stichtingen (voor goede doelen): een specifiek probleem

Gebrek aan controlecapaciteit ten aanzien van stichtingen is een al langer bekend en serieus probleem. Recent nog verscheen een bericht in de media dat de Belas-tingdienst voor de controle van de ruim 43.000 stichtingen die Nederland kent, slechts 40 fte beschikbaar heeft (Dohmen, 2017). Kwaadwillenden die niet om een andere reden tegen de lamp lopen, kunnen met een stichting dan ook jaren-lang hun gang gaan, voordat zij eventueel onderwerp worden van een periodieke controle. Nederland kan daarin gerust als naïef worden bestempeld. Ter vergelij-king: in het Verenigd Koninkrijk heeft de Charity Commission 400 medewerkers om 167.000 goededoelenstichtingen te controleren. De Commission onderhoudt een landelijke database, met een actuele weergave van alle akkoord en niet-akkoord bevonden operationele stichtingen, die door iedereen online te raadple-gen valt. *Last but not least* wordt, weliswaar na de nodige schandalen met liefdadig-heidsstichtingen die geld bleken in te zamelen voor terroristische organisaties, iedereen die een goededoelenstichting wenst op te richten, zorgvuldig gescreend. De Charity Commission is in Engeland en Wales bijvoorbeeld aangesloten bij het Government Agencies Intelligence Network (GAIN), een hit/no-hit systeem op 'rode vlaggen', waarbij vrijwel alle handhavende instanties zijn aangesloten (zie Spapens, Peters & Vandaele, 2015). Daarmee is niet gezegd dat Nederland het Engelse model onverwijld zou moeten kopiëren, maar er is wel aanleiding om de bestaande situatie grondig tegen het licht te houden.

Private partijen als bondgenoot

Waar de overheid niet altijd directe mogelijkheden heeft om criminele weldoeners de voet dwars te zetten, kunnen private partijen soms eenvoudiger maatregelen treffen. Een sportclub kan een sponsor die verdachte wordt in een strafzaak bijvoorbeeld eenvoudig buiten de deur zetten. Een eigenaar van vastgoed dat voor heel andere doelen wordt gebruikt dan waarvoor het gehuurd is, kan het huurcontract verbreken. Cruciaal is uiteraard dat de private partij zelf bonafide is. Een sportclub waar het bestuur en veel leden ook niet van onbesproken gedrag zijn, is niet direct een bondgenoot van de overheid als blijkt dat een van de sponsors verdacht wordt van criminaliteit. Datzelfde geldt voor een vastgoedeigenaar die toestaat dat een outlaw motorcycle gang een van zijn panden als clubhuis gebruikt en zelf de beste vrienden is met leden van de motorbende.

De integriteit in de sportwereld, met inbegrip van het voorkomen van criminele sponsoring, staat hoog op de agenda van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Op dit punt kan eveneens vooruitgang worden geboekt bij het vergroten van de alertheid op de criminele achtergrond van sponsors. Sportclubs moeten er (nog) meer van doordrongen raken dat het binnenhalen van een criminele weldoener als bestuurder of sponsor weliswaar op korte termijn inkomsten (en mogelijk ook sportief succes) oplevert, maar ook een serieus risico vormt voor het voortbestaan en het imago van de vereniging, zeker als de weldoener wordt opgepakt of geliquideerd, maar ook vanwege de criminele individuen en omgangsvormen die er in de *slipstream* mee worden binnengehaald.

Tot slot

Deze eerste verkenning van de aard en mate waarin crimineel weldoenerschap zich in Nederland voordoet, laat zien dat het gaat om een niet te onderschatten probleem. Weldoenerschap ondermijnt de integriteit van de samenleving omdat het de criminelen (mede) in staat stelt om maatschappelijke respectabiliteit te verkrijgen. Het normaliseert daarmee criminaliteit en ondermijnt het gezag van de overheid. De dubieuze achtergrond van de weldoener is immers bij velen bekend, terwijl de instanties juist stuiten op 'muren van stilzwijgen', niet in de laatste plaats omdat de indruk bestaat dat er toch niet wordt opgetreden en de criminele weldoeners met alles eenvoudig weg kunnen komen. Buitengewoon zorgwekkend zijn ook de korte lijntjes die de 'grotere' criminele weldoeners met het lokale bestuur of met raadsleden blijken te hebben.

In het onderhavige onderzoek was het niet mogelijk om een diepgaande analyse te maken van alle interventiemogelijkheden die op grond van bestaande

wet- en regelgeving kunnen worden benut, maar nog niet altijd gebruikt worden. De uit de interviews verkregen signalen zijn ook niet geheel eenduidig: enerzijds horen we dat er voldoende mogelijkheden zijn, maar wordt vooral geduïd op een gebrek aan (personele) capaciteit. Anderzijds ontstaat het beeld dat er vaak juist geen directe interventies mogelijk zijn en er dus weinig anders op zit dan een casus op afstand te volgen, een dossier op te bouwen voor zover mogelijk, en vervolgens af te wachten tot de criminele weldoener ergens in de fout gaat, waardoor hij direct met een strafbaar feit in verband kan worden gebracht, of tot er aangiften of overlastmeldingen binnenkomen.

Wat er ook in afzonderlijke gevallen precies aan de orde is, het is onmiskenbaar dat veel zaken al jarenlang slepende 'hoofdpijndossiers' zijn, waarin de weldoener steeds kan volhouden dat er 'nooit iets is bewezen' en van (delen van) de bevolking, en soms ook van de burgemeester of een wethouder, het voordeel van de twijfel blijft houden. Dat patroon doorbreken is niet alleen een verantwoordelijkheid van de overheid, maar vergt ook het vergroten van maatschappelijke weerbaarheid, niet alleen waar het gaat om de bereidheid tot informeren, maar ook in de zin dat crimineel weldoenersgedrag niet als het nieuwe normaal wordt geaccepteerd.

Literatuur

- 1 Limburg (2017a). 'Moskee op slot na inval, moslims bidden op straat', 14 februari.
- 1 Limburg (2017b). 'Invalen bij moskee en baby-stichting voor witwasseri', 14 februari.
- 1 Limburg (2017c). 'Stichtingen misbruikt voor financieren van terrorisme', 16 oktober.
- Bakker, E. (2016). 'Kerstpakketten CherLana rondgebracht door Satudarah', Omroeporganisatie Groningen, 23 december.
- Bakker, R. & S. Bos (2016). 'Voorzitter voetbalclub Magreb '90 opgepakt', *Algemeen Dagblad*, 13 januari.
- Beek, J. van de & C. van Dyck (2017). 'Al Houda: geen "poppenkast"', *De Limburger*, 8 november.
- Bovenkerk, F. (2001). *Misdaadprofielen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Brabants *Dagblad* (2008). 'New Broeksie opent in Esbeek', 30 oktober 2008.
- Bruinsma, M., R. Ceulen & T. Spapens (2018). *Instromen in ondermijnende misdaad. Kennisdocument vroegsignalering van (jonge) instromers in criminele netwerken*. Tilburg: Gemeente Tilburg, Bureau Bruinsma en Tilburg University.
- Dagblad van het Noorden* (2015). 'Verboden benefiet Groningen in Assen', 28 november.
- Dohmen, J. (2017). '40 controleurs voor 43.000 stichtingen', *NRC Handelsblad*, 8 mei.
- Effting, M. (2012). 'Verdachte psychiater gewoon weer aan het werk', *de Volkskrant*, 11 juli.
- Fijter, N. de (2007). 'Liquidatie/ Onbegrip bij Turkse voetbalclub', *Trouw*, 18 februari.
- Geerds, E. (2016). 'Kroniek der gevallen clubs, wat goed is komt niet snel', *Voetbal247.nl*, 18 mei.

- Geerds, J. (2014). 'Voetbalkantine blijkt drugshol', *De Telegraaf*, 20 oktober.
- Göteborgs-Posten (2009). 'MC-gäng infiltrerar vårdhem', 21 november.
- Haas, M. van (2017). 'Misdaadklassieker: de Turkse maffia zit diep in de Nederlandse onderwereld', *Panorama*, 8 april.
- Haenen, M. (2001). 'De ongrijpbare verklikker. Hoe IRT-informant Kris J. nog steeds de overheid "runt"', *NRC Handelsblad*, 3 februari.
- Heuvel, J. van den & M. van Wely (2016). 'Klaar met motorclubs', *De Telegraaf*, 12 april.
- Joachems, W.J. (2016a). 'Mantelzorger en psychiater "regelden" miljoenen aan uitkeringen: "Hij zei dat ik zielig moest doen"', *Omroep Brabant*, 25 mei.
- Joachems, W.J. (2016b). 'Psychiater veroordeeld voor PGB-fraude: mensen geronseld om zich voor te doen als patiënt', *Omroep Brabant*, 28 juli.
- Knipping, T. & I. van Duren (2013). *Voetbalmaffia 2. In de lage landen*. Gouda: Voetbal International.
- Koks, D. (2016). 'Sinterklaas van de straat: hoe topcrimineel John Jansen weldoener werd', *Nieuwe Revu*, 16 september.
- Koks, D. (2017). 'Longread: interview met John Jansen, de leider van de Juliëtbende', *Nieuwe Revu*, 13 juni.
- Lam, J., R. van der Wal & N. Kop (2018). *Sluipend gif. Een onderzoek naar ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Boom criminologie.
- Lee, R. van der (2017). 'Justitie: Corin was de grote man', *Brabants Dagblad*, 29 november.
- Lee, R. van der & J. van den Oord (2018). 'No Surrender-captain Denis drie jaar de cel in', *Algemeen Dagblad*, 4 januari.
- Lensink, H. & M. Husken (2013). 'De IRT-informant waar niemand bij kan', *Vrij Nederland*, 8 april.
- Mat, J. (2009). 'Wat moeten de spelers van FC Türiyemspor na vandaag?', *NRC Handelsblad*, 24 februari.
- Mayadi, M. el & J. Hoogerwaard (2000). 'Van de zaalvoetbalclub zit het halve bestuur in het gevang', *Trouw*, 13 maart.
- Moors, H. & T. Spapens (2017). *Criminele families in Noord-Brabant*. Amsterdam: Reed Business.

- Nederlands Dagblad (2016). 'In Alemão is geweld nu in alle hevigheid terug', 16 augustus.
- Nieuws.nl (2013). 'Justitie onderzoekt gewonnen geld topcrimineel John Jansen', 26 november.
- Nieuws.nl (2017a). 'Aanhouding voorzitter en secretaris Al Houda Moskee Geleen', 7 november.
- Nieuws.nl (2017b). 'Voorarrest van twee moskeebestuurders Al Houda verlengd', 11 november.
- NOS.nl (2012). 'Zes arrestaties fraudezaak Nijkerk', 16 oktober.
- NUSport (2009). 'Doek gevallen voor Türkiye-spor', 24 februari.
- Omroep Brabant (2013). 'Bredase weldoener blijkt ex-crimineel', 26 november.
- Omroep Gelderland (2015a). 'Celstraf voor voorganger Jezus Centrum Nijkerk', 23 oktober.
- Omroep Gelderland (2015b). 'Voorganger Jezus Centrum Nijkerk voor rechter vanwege mensenhandel en wapenbezit', 5 oktober.
- Poll, F. van der (2014). 'Is Kris J. een suikeroom, een witwasser of een fan?', NRC Handelsblad, 14 november.
- Reformatorisch Dagblad (2014). 'Justitie wil geld van Nijkerker', 4 november.
- RTL Nieuws (2016). 'Voedselbank stopt samenwerking met "weldoeners" No Surrender', 12 april.
- RTV Noord (2015). 'Burgemeester Den Oudsten verbiedt Satudarah-benefietavond', 24 november.
- Rueb, R. (2016). 'Zwaar zieke "patiënten" die toch gewoon konden werken', NRC Handelsblad, 12 april.
- Sanden, E. van der (2016). 'Documentaire Bredase ex-crimineel John Jansen', BredaVandaag, 11 januari.
- Spapens, T. (2008). 'Crime Problems Related to Gambling, an Overview', in: T. Spapens, A. Littler & C. Fijnaut (red.), *The Regulation of Gambling and the Role of Crime and Addiction*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, p. 19-54.
- Spapens, T. & M. Bruinsma (2015). *Fenomeenonderzoek gokzuilen*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Spapens, T., M. Peters & D. van Daele (red.). *Administrative Measures to Prevent and Tackle Crime*. Den Haag: Eleven Publishing.

- Teale, B. (2012). *Bringing down the Krays*. Londen: Ebury Press.
- Tops, P. (2018). *Een ongetemde buurt. Achterstand, ondernemingszin en criminaliteit in een volksbuurt*. Amsterdam: Balans.
- 'Türkiyemspor' (z.d.). In Wikipedia. Geraadpleegd op 9 januari 2018.
- Veen, C. van der & L. Maessen (2017). 'Inval FIOD bij islamitische stichtingen Limburg', *NRC Handelsblad*, 14 februari.
- Velden, P. van der, P. van Zunderd, H. Oderkerk & T. Spapens (2017). *Bewuster handelen met derden. Evaluatie uitvoering Wet BIBOB in de provincie Noord-Brabant, in de vorm van een externe visitatie*. Den Bosch: Provincie Noord-Brabant.
- de Volkskrant (2007). 'Oud-voorzitter FC Türkiyemspor doodgeschoten', 17 februari.
- de Volkskrant (2013). 'Loterij winnende ex-crimineel (?) speelt de Sint voor arme kinderen', 27 november.
- Vugts, P. (2016). 'Verdachte cokezaak was baas luxe sportschool in Zuid', *Het Parool*, 8 juni.
- Wijdeven, M. (2018). 'Tilburgse captain No Surrender spoorloos na veroordeling', *Algemeen Dagblad*, 10 januari.
- Wind, M. (2016). 'Burgemeesters willen af van criminele motorclubs', *Dagblad van het Noorden*, 13 november.
- Zeeman, T. (2014). 'Ros: "Ali A. gaf mij opdracht voor moord Nedim Imaç"', *AT5*, 4 november.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. dr. H.G. van de Bunt Hoogleraar Criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
Leden	mr. drs. C. Bangma Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Veiligheid en Justitie dr. P.P.H.M. Klerks Openbaar Ministerie, Parket Generaal prof. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht drs. M. van Tankeren Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieacademie Arnhemseweg 348 7334 AC Apeldoorn Postbus 834 7301 BB Apeldoorn www.politeenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/
TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke,
Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL,
Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda,
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke &
Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/
Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO
Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI,
Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstuk-
ken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke,
Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst &
S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement,
Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekbeschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te tellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogarede & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politie-functionarissen**
H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenbergh, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012
48. **Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar dadertekenen en delictpatronen**
Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012
49. **Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus**
H. Ferwerda, T. van Ham, B. Bremmers, K. Tijhof & M. Grotens, Bureau Beke, Arnhem, 2013
50. **Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knoopunten, knelpunten en kansen**
H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013
51. **De operationele politiebriefing onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebriefing**
A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013
- 51a. **De operationele politiebriefing onderzocht (2). Een actie(vervolg)onderzoek om tot een effectievere politiebriefing te komen**
A. Scholtens, Crisislab, Renswoude 2015
52. **Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?**
R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013
53. **De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk**
C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013
54. **Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance**
C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013

55. **Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden**
B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSP-groep, Amsterdam, 2013
56. **Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers**
H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013
57. **Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
58. **De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk**
G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013
59. **Jeugdgroepen van toen. Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw**
H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013
60. **Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapsontwikkeling bij de politie**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
61. **Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld**
E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
62. **Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'**
P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Sommeren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013
63. **Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers**
H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivation, Tilburg University, Stichting IVMV, Leiden, 2014
64. **Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk**
A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014
65. **Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers**
B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014

66. **Tussen hulp en hype. De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken**
Y.M.M. Schoenmakers, J.V.O.R. Doekhie & J.C. Knotter, Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies, Weesp, 2014
67. **Nachtdienst bij de politie en verkeersveiligheid. Onderzoek naar ervaringen van politieagenten met verkeersonveiligheid in woon-werkverkeer na de nachtdienst**
P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2014
68. **Buit van woninginbraak. Onderzoek onder inbrekers en helers**
J. Snippe, M. Sijtsma, R. Mennes & B. Bieleman, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014
69. **Privaat blauw. Portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten**
E. Bervoets & S. Eijgenraam, LokaleZaken, Rotterdam, 2014
70. **Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld**
I. van Leiden, B. Bremmers & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2014
71. **Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam**
J. Kuppens, T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk, Bureau Beke, Arnhem, 2015
- 72a. **Vermisten op de kaart. Aard en omvang van langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2015
73. **Van intel tot operatie. De impact van veiligheidsanalisten bij de aanpak van misdaad**
M. den Hengst, M. Bruinsma, Y. Schoenmakers, W. Niepce, Bureau Bruinsma, Tilburg, 2015
74. **De bestuurlijke rapportage. Gezamenlijke inspanning in de aanpak van (georganiseerde) criminaliteit en overlast**
I. Gorissen, m.m.v. R.H. Johannink, PBLQ, Den Haag, 2015
75. **De aangifte van delicten bij de multichannelstrategie van de politie**
P. Boekhoorn & J. Tolsma, Bureau Boekhoorn/Radboud Universiteit, Nijmegen, 2016
76. **Die pakken we toch niet op? Afstemming tussen politie en Openbaar Ministerie in zaken van veelvoorkomende aangiftecriminaliteit**
R. Kouwenhoven & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016

77. **Het real-time informeren van noodhulpeenheden. Een onderzoek naar de RTI-functie om frontlijnpolitiefunctionarissen snel te voorzien van relevante informatie**
A. Scholtens, M. den Hengst & R. Waterreus, Crisislab, Renswoude/Politieacademie, Apeldoorn, 2016
78. **Hoe lang kun je 'schijt hebben'? Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord**
C.E. Hoogeveen, A.E. van Burik & B.J. de Jong, m.m.v. E.M. Klooster, Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch/VanMontfoort, Woerden, 2016
79. **Onbenutte kansen. Een onderzoek naar het gebruik van restinformatie in de opsporing**
A. van Wijk & L. Scholten, m.m.v. B. Bremmers, Bureau Beke, Arnhem, 2016
80. **Verbale leugendetectie-wizards**
G. Bogaard & E.H. Meijer, Maastricht University, Maastricht, 2016
81. **Mensenhandel in de prostitutie opsporen zonder aangifte? Een vervolgonderzoek om de doorzettingsmacht van de politie te verduidelijken**
M. Goderie, m.m.v. R. Kool, Goderie Onderzoek, Klarenbeek, 2016
82. **De onvindbaren. Op zoek naar voortvluchtige veroordeelden in Nederland**
Y. Schoenmakers, I. de Groot, J. van Zanten, A. van Rooyen & J. Baars, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2017
83. **Elke dump is een plaats delict. Dumping en lozing van synthetisch drugs-afval: verschijningsvormen en politieaanpak**
Y. Schoenmakers, S. Mehlbaum, M. Everartz & C. Poelarends, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2016
84. **Naar handhaafbare noodbevelen en noodverordeningen. Een analyse van het gemeentelijke noodrecht**
A.J. Wierenga, C. Post & J. Koornstra, Rijksuniversiteit Groningen, Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, 2016
85. **Vermisten op het spoor. Rechercheren naar langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017
86. **De aard van het beestje. Kenmerken en achtergronden van dierenmishandelaars**
A. van Wijk & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017
87. **Modus operandi van de recherche. De recherchepraktijk in moord- en verkrachtingszaken**
A. van Wijk, I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017

88. **Over grenzen in de sport. De rol van de politie in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in samenwerking met relevante partners**
A. van Wijk, M. Hardeman, L. Scholten & M. Olfers, Vrije Universiteit Amsterdam, Bureau Beke, Arnhem, 2017
89. **Defensiehulp. Legergroene bijstand aan de politie bij handhaving van de rechtsorde**
E. Bervoets, m.m.v. S. Eijgenraam, T. Dijkhuizen & J. van de Werken, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
90. **Tussen onder en boven. Productie en distributie van softdrugs in Noord-Nederland**
J. Snippe, R. Mennes, M. Sijstra & B. Bieleman, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2017
91. **Vechten op afspraak. Inzicht in het fenomeen en input voor de ontwikkeling van een politiestrategie**
T. van Ham, L. Scholten, A. Lenders & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2018
92. **Notoire straten. Over de lokale inbedding van georganiseerde criminaliteit**
S. Mehlbaum, Y. Schoenmakers & J. van Zanten, Mehlbaum Onderzoek, Amsterdam, 2018

